Kirke og Kultur

Indhold:

Redaktør: Eivind Berggrav

Kirke og Kultur utkommer med 1 hefte hver maaned undtagen i juli og august. Abonnement kr. 10,00 pr. aar, utlandet kr. 15. Kan bestilles paa postanstalter, hos bokhandlerne og i ekspeditionen, Raadhusgaten 30 B. Eftertryk av tidsskriftets artikler er forbudt.

HEFTE 9 . NOVEMBER 1927 34. AARG.

STEENSKE BOKTRYKKERI JOHANNES BJØRNSTAD A/S. OSLO

REDAKSJONELLE NOTER

PRESTEN NU.

De hugger efter prestene alle steder. I litteraturen, i anmeldelsene, på bedehusene, og i Westend og i politikken. Er det forfølgelse? Ak, om det var så vel! Nei, det er ikke forfølgelse. Det er noget meget verre: det er *skuffet kjærlighet.* Det norske folk venter sig så meget av en prest. Det venter sig alt. Enhver i sin situasjon venter sig sitt. Og da forestår uvegerlig skuffelsen. Som en skyggge vil det til alle tider følge prestestandens høihet at der blir skuffelse over presten.

Derfor er det egentlig ikke noget tidsfenomen vi nu oplever. Men det bryter særlig frem nu, fordi tiden trenger presten mer enn før.

Hvad er det tiden krever av sin prest?

Som så ofte i slike krav ligger der også en dobbelthet, en slags selvmotsigelse i det krav som her stilles. Tiden krever nemlig på en gang menneskelighet og evighet hos sin prest.

Kanskje er det siste det mest fremtredende. Det kan også uttrykkes slik at tiden krever autoritet. Men kan da prestene ta sig til en autoritet? Ja, i den utstrekning de ikke efterstreber den. Autoritet kan aldri hentes fra «tiden». Den er et fremspring av evigheten. Det er dette fremspring av evigheten, menneskene nu speider efter.

Derfor kan kanskje skuffelsen over presten bli prestens hjelper; nemlig en hjelper til å vise bakom ham selv, forbi ham selv, til det som «ikke viser skygge av omskiftelighet».

Men av prestens menneskelighet venter tidens barn sig dette at presten skal bli som en av dem — uten å bli bare dette. De søker den menneskelighet som kan opta dem selv i sig, og først derved få tak på dem til å løfte dem ut over sig selv. Tiden søker på ingen måte bare-menneskelige prester. Men tiden kjenner sig så «ny», stakkar, og den kan

ikke gjøre for at den kjenner prestene som så «gamle». Prøver imidlertid presten å gi tiden dens egen «nyhet», prøver han å servere tiden det den tilsynelatende selv «vil ha», så vender tiden sig bort fra ham. Ikke annet? sier man da, dette har jeg jo selv; gi mig noget mer, gi mig det som jeg *selv ikke har.*

Nei, det menneskelige må ikke bli innhold; det er tilhold, hjemsted tiden søker i prestens menneskelighet, den nødvendige inngang og gjennemgang til det som er mere.

Kan presten nu ta sig til en slik menneskelighet? Ikke mer enn til autoriteten. Denne menneskelighet må hentes annetsteds fra enn fra tiden. Dens kilde er ydmyghet, dens vesen er tjenersinn, dens organ er lytten.

Kanskje kan derfor også her skuffelsen over presten bli prestens hjelper. Hans hjelper til å bli liten og stille og lyttende istedetfor stor og dominerende og docerende.

DIPLOMATER OG DIEHARDS.

Diehards er et kamputtrykk som er kommet i bruk om de uforsonlige, de som ikke vil slutte nogen annen fred enn dødens, deres egen eller motstanderens. Diehards er slike som intet kan lære og intet kan glemme. De kjenner ikke pardon, hverken å gi eller å ta. Hvis kampen har vært bitter, så er det forræderi, svikt i karakteren eller i prinsippene hvis den ikke også ender med det bitreste.

Enhver strid har sine Diehards — også kirkens. Vi ser dem nu overfor et fenomen som prestenes generalforsamling i Trondhjem.

Det gjelder her noget som er blitt mistenkelig litet aktet på i den store presse. Her har man alltid sansene våkne når der kan være en kirkestrid. Det kommer alltid for dagen hvis der kan påvises noget tegn på splid og ond ånd mellem kirkens folk. «Se, hvor de elsker hverandre», har man nu sagt i 25 år. Hvis det var pressen om å gjøre å notere kjennsgjerninger, så måtte den også ha notert sig den ting at der i denne stridens norske kirke nu igjen har vært holdt en generalforsamling av hærens officerer i den mest ublandede freds og fordragelighets ånd. Spøkefullt kunde de funnet uttrykk for det i et ord som gikk under søndagsfesten i «Harmonien»:

Om søndagen holder prestene til i Harmonien, men om hverdagen holder harmonien til hos prestene. Mer formelt og offisielt kunde man funnet et for alle tydelig symbol for dette på et område, hvor splidens ånd ellers har den letteste adgang, også i kirken: ved valgene. Her hendte det at ved valget på ny formann blev en fra den ene «leir» foreslått, og hans valg blev støttet av en fra den annen «leir». Og ved viceformannvalget omvendt: flertallets ordfører anbefalte valget av den foreslåtte kandidat fra mindretallet.

Det er ganske visst ingen stor ting. Men en tings størrelse avgjøres av omgivelsene, av bakgrunnen. Bakgrunnen er her denne at vårt folk som helhet har likefrem *lidt* under de evindelige utslag av splid og ond ånd i kirkens liv; folk speider efter at en ny ånd skal vise sig. Og under disse omstendigheter er det nevnte valg — i sammenheng med hele generalforsamlingen — likefrem en kirkehistorisk begivenhet *en miniature* i vårt land.

Men hvordan blir det nu mottatt? Med fortielse hos tidens budbærere. Og med et angrep fra vår eneste kristelige dagsavis på den ting at positive og liberale «kom inn side om side ved valget». Ja, her faller begge leires Diehards i armene på hverandre. Fra frisinnets innbitte borg var løftet et rop om at der blandt de «liberale» nok er «folk som skuler i øst og i vest og vil tekkes alle — uten Gud og sin samvittighet». (Man merke sig den noble frisinnethet i tankegangen!) Disse påklistres nu etiketten «Diplomater». Både glosen og tankegangen finner straks gjenlyd hos de konservative Diehards, og «Dagen» innrangerer det nevnte valg blandt de fenomener som viser mangel på «rak holdning» og tyder på «vatt, bomull og teologisk diplomati».

Dette er Clemenceaus, tigerens ånd, alle Diehards forbillede på «rak holdning».

Finnes der da virkelig ikke nogen annen mulighet mellem kristne til utgang på en strid enn diplomatens og diehardens?

SKJEND.

«Jo mere opdrageren tyr til skjend, des lavere synker barnas moral; et minimum av skjend i et hjem betyr et maksimum av opdragelseskultur».

Kaster ikke disse, en pedagogs, ord også et lys til selvprøvelse over kirkens rolle som moralpedagog for tidens barn?

Skal kirkens rolle overfor moralen være den alltid å skjende på tiden, så bli kirkens fond av opdragelseskultur meget snart et minimum. Hver gang kirken eller nogen av dens menn skal optre og skjende, så må det stå klart at nu tærer vi på kapitalen. Dens balansekonto trenger alltid en tilsvarende positiv innsats. Men tenker man på den?

Det er så lett å skjende. Det vet alle travle og trette fedre og mødre. Men ergrelse og bitterhet avler irritasjon og selvrådighet. Barnas — og tidens barns — moralnivå er kanskje ikke høit nu. Men kan man, ja har man *lov til,* å refse dem man ikke har *optatt i sin kjærlighet?* Vilde man gjøre dette med sine egne barn? Der blev engang av en klok petitjournalist sagt et ord om den underlige forskjell i vårt blikk og vår tone når vi stod overfor våre «egne barn» og når vi stod overfor «andres unger». Har kirken rett til å snakke til tidens barn som til andres unger? Er ikke tidens barn — våre barn?

OM FORANDRINGER I MENIGHETS-RAADSLOVEN

Foredrag ved Den norske kirkes presteforenings generalforsamling i Trondhjem 22de oktober 1927.

Av biskop Støren.

Den norske kirke har ved loven av 3. december 1920 «*Om menighetsraad og menighetsmøter*» traadt ind i et nyt avsnit av sin utvikling. Med denne lov har man gjort det første skridt til organisation og selvstændiggjørelse av kirken, idet man er begyndt nedenfra med at organisere den lokale enkeltmenighet, sognemenigheten. Foruten en utvidelse av de tidligere *menighetsmøters* virksomhet og en nærmere bestemmelse av deres virkemaate, har loven bragt en helt ny institution, *menighetsraadet.*

Loven kom som resultatet av to-tre menneskealdres arbeide og kamp, paa den ene side for kirkens selvstændighetsgjørelse overfor staten, paa den anden side for dens utvikling fra at være en kirke hvor ledelse og arbeide væsentlig hvilte paa prestene, til at bli en kirke med selvstyrende og bevisst arbeidende menigheter. Jeg mener derfor at vi har ret til at hævde at loven har sit utspring i kjærlighet til vor norske kirke og i ønsket om at denne skal utvikles og dygtiggjøres til under ændrede tidsforhold bedre at løse sin opgave, at vinde og bevare mennesker for Gud og knytte dem sammen i kristent samfundsliv.

Men ellers er — jeg kunde si: selvfølgelig — meningene om loven delte. Nogen har næret forhaabninger om en hel gjenfødelse av kirken ved den, andre har forutsagt at den vil føre til kirkens undergang. Særlig er det jo *stemmeretsbetingelsene* som mange er misfornøiet med. Men med hensyn til disse maa enhver som kjender noget til den kirkelige reform-

bevægelses historie i vort land, vite at det fremfor noget andet har været de tidligere opstillede specielle betingelser for kirkelig stemmeret som før gjorde det umulig at faa en slik lov gjennemført, og at vi heller ikke i 1920 kunde faa den uten ved at stryke alle indskrænkninger m. h. t. stemmeretten. Slik er stillingen i Norges storting, og hvis der ikke opstaar en folkevækkelse som gjør kravet paa særskilte bestemmelser for kirkelig stemmeret saa sterkt, at det ikke er til at komme forbi, er det til ingen nytte at fremsætte forslag om indskrænkninger i stemmeretten. Jeg er nu ikke saa sikker paa om ikke den almindelige stemmeret ogsaa har sine store fordele; men jeg mener dog at loven ialfald burde hat en bestemmelse om at den kirkelige stemmeret tapes ogsaa i endel tilfælder der ikke medfører tap av borgerlig stemmeret. Jeg tænker f. eks. paa tilfælder hvor en person er *domfældt* for forbrydelser eller forseelser mot sædeligheten, som dog ikke ha medført saa stor straf at det har trukket med sig tap av borgerlig stemmeret. Et forslag herom kræver imidlertid en juridisk indsikt som jeg ikke er i besiddelse av. Jeg har nævnt dette her i indledningen til forklaring av at jeg senere ikke kommer til at berøre stemmeretsspørsmaalet.

Tiltrods for de delte meninger om loven ser det dog heldigvis ut til at de allerfleste virkelige venner av den norske kirke er enige om at vi maa gjøre alt vi kan forat loven kan virke til velsignelse, at *det* nu er vor *plikt,* enten vi paa forhaand ønsket loven slik den er, eller ønsket den anderledes, eller slet ikke ønsket den.

Det som det da først og fremst kommer an paa, er at faa valgt *de rette mænd og kvinder ind i raadene.* Ti det er klart at institutionen ikke i og for sig er nogen kraftkilde, men at alt beror paa at institutionen fyldes av mænd og kvinder som har baade evne og vilje til at tjene Herren i hans menighet og selv lar sig fylde av Herrens aand. Det tør vel sies at de stemmeberettigede ved de to tidligere valg paa menighetsraad virkelig har søkt at sætte de bedste folk ind i menighetsraadene. Det er en ren undtagelse at utenforliggende hensyn, f. eks. politiske, har spillet ind ved valgene. Forhaabentlig vil det samme vise sig ihøst. Derimot har det været en skuffelse

at deltagelsen i valgene ikke er blit større; der var ialfald i Haalogaland ingen fremgang ved valget i 1924.

Men selvom det først og fremst beror paa de personer som sættes ind i menighetsraadene, hvorledes den nye institution skal komme til at virke, saa er det dog en klar sak at ogsaa lovens nærmere bestemmelser om raadets valg, sammensætning og virksomhet har sin betydning for et heldig resultat. Vi har nu praktisert loven i nær 6 aar, og det er derfor ikke underlig om det spørsmaal er opstaat: *Trænger menighetsraadsloven forandringer, og i tilfælde hvilke?*

Det var derfor efter min mening ganske riktig at det frivillige kirkeraad i 1925 forela bispedømmemøtene dette spørsmaal, og at Den norske kirkes presteforening nu har tat det op paa denne generalforsamling. For enkelte punkters vedkommende har det ogsaa været fremme i den offentlige diskussion i de kirkelige blade og i pressen forøvrig.

Jeg vet ikke at de øvrige bispedømmemøter har behandlet saken. Det blev imidlertid gjort paa bispedømmemøtet for Haalogaland i Harstad i august 1925. Jeg blev her anmodet om at holde det indledende foredrag, og efter en længere diskussion blev følgende av mig fremsatte forslag vedtat:

«Det henstilles til det kongelige Kirkedepartement at dra omsorg for at menighetsraadsloven med det første maa bli undergit en kyndig revision. Specielt vil man uttale ønskeligheten av:

1. at samtlige prester i selvstændig embede i en menighet blir selvskrevne medlemmer av menighetsraadet,
2. at der blir adgang til valg av særskilt menighetsraad for kapeldistrikter,
3. at der blir aapnet adgang til valgets avholdelse som forholdstalsvalg,
4. at der blir anledning til at foreta valget til en tidligere tid paa aaret.»

Punktene 1. og 3. blev vedtat mot henholdsvis 28 og 10 stemmer, 2. og 4. punkt enstemmig. Møtet talte ca. 180 deltagere.

Henstillingen har hittil ikke ført til noget. Kirkedepartementet har fundet at det endnu er for tidlig at ta loven op til revision.

Jeg tror ikke det er for tidlig. Loven er snart 7 aar gammel, og man pleier i vort land sjelden at vente saa længe med at vedta forandringer i en lov, naar man har merket dens mangler. Og ingen kan vel være blind for at denne lov har mange mangler, skjønt ingen kanske merker det saa tydelig som biskopene. Loven er baade uklar i mange punkter, ufuldstændig paa flere hold, og den har bestemmelser som likefrem er uheldige for vort kirkeliv.

Den er da visstnok ogsaa at betrakte som en *foreløbig* lov. Vi vovde i 1920 ikke at gjøre for mange indvendinger, fordi det let kunde vælte hele loven, og det stod for mange av os slik: Nu faar vi foreløbig ta den som den er; det maa vel gaa an at faa den revidert, naar det viser sig at det trænges. Vi har jo et forbillede i den *danske* menighetsraadslov. Den danske lov om menighetsraad av 15. mai 1903 var uttrykkelig betegnet som en *midlertidig* lov; den gjaldt for tiden til utgangen av 1909. Men samtidig opnævntes det talrike og høist repræsentative *kirkelige utvalg* som optok til behandling hele det store spørsmaal om den danske kirkes organisation. Under forhandlinger som med avbrytelser strakte sig fra 31. mai 1904 til 31. oktober 1906, utarbeidet dette sine forslag. En ny lov blev dog ikke vedtat, og den midlertidige traadte ut av kraft ved utgangen av 1909, og erstattedes ved en provisorisk ordning, der visstnok var gjældende indtil den nugjældende lov om menighetsraad av 30. juni 1922 traadte i kraft. Vi er jo ikke truet av faren for et tidsrum av «lovløshet» paa dette omraade; men det skulde dog være al grund til nu efter 7 aars forløp paa grundlag av de i to valgterminer gjorte erfaringer og — kan jeg gjerne lægge til — med utnyttelse av de mange gode momenter i den nye danske lov at opta vor lov av 1920 til revision ved en sakkyndig komite.

Jeg skal nu gaa over til en gjennemgaaelse av lovens enkelte paragrafer forsaavidt de efter min opfatning bør revideres, og angi hvorledes denne burde ske.

Om § 1.

Som før uttalt vil jeg ikke fremkomme med noget forslag om ændring av de kirkelige stemmeretsbetingelser i sin al-

mindelighet. Derimot vil jeg peke paa at uttrykket «statskirken» overalt bør ændres til «Den norske kirke», den betegnelse for vor norske folkekirke som Kirkedepartementet har bragt i anvendelse paa attestblankettene.

Dernæst vil jeg peke paa den urimelighet som §'en med sin nuværende ordlyd medfører, den nemlig at en prest som har sin *embedsbolig* utenfor sin menighet, nu ikke har stemmeret i den, men i den menighet hvor han bor. Det gjælder f. eks. sognepresten i Tromsøysund, hvis prestegaard ligger i Tromsø by. Bispemøtet i 1924 uttalte sig for ønskeligheten av en forandring heri. Departementet har imidlertid i en skrivelse av 1. nov. 1924 uttalt at man visstnok finder at kunne la en prest som *midlertidig* maa bo utenfor sin egen menighet, avgi stemme paa menighetsmøter i denne. Derimot finner man ikke at kunne gi adgang hertil, naar presten har *fast* bolig utenfor sin egen menighet. Og departementet tilføier: «Presten er jo forøvrig selvskrevet medlem av *menighetsraadene* i de sogn som utgjør hans embedsomraade, saa nogen stor interesse kan spørsmaalet — saavidt skjønnes — ikke ha.» Jo, det har ikke liten interese. Et stort spørsmaal kan avgjøres ved én stemme; det har nylig hændt i en menighet ved salmeboksvalget. Og desuten er det høist uheldig at en prest som bor indenfor en anden menighet, skal kunne være med at avgjøre viktige spørsmaal i denne som «menighetslem» der kanske stille sig i opposition mot menighetens egen prest paa et menighetsmøte. Den danske lov har i § 4, 6 følgende bestemmelse: «Prester og kirkebetjente der bor udenfor deres menighedsraadskreds, har valgret og for kirkebetjentenes vedkommende tillige valgbarhed i den kreds i hvilken de er ansat. Deres hustruer og børn har ogsaa om de ønsker det, valgret og valgbarhed i samme kreds».

Om § 3.

Her bør i første punktum tilføies: «Med Kirkedepartementets samtykke kan særskilt menighetsraad vælges for et *kapeldistrikt.*» Slike kunde tidligere faa sit eget kirketilsyn, og den nye lov betegner saaledes faktisk en indskrænkning i deres selvstyre og har derfor vakt berettiget misnøie. Departemen-

tet har visstnok i nævnte rundskrivelse uttalt at et slikt distrikt bør faa et eller flere medlemmer i menighetsraadet, og i senere skrivelse at bestemmelse herom med bindende virkning for vælgerne kan fattes av menighetsmøtet. Jeg kan ikke finde at en saadan ordning, saa rimelig som den er, er lovhjemlet. Og i ethvert fald maa hele sognets vælgere være med at utpeke eller rettere vælge repræsentantene saavel for sognekirkens som for kapellets distrikt. Den danske lov indfører særskilt menighetsraad for hver kirke.

Som §'en nu lyder, er kun sognepresten fast medlem av raadet, dog saaledes at hvor der er flere prester og flere sogn, fordeler biskopen prestene mellem raadene. Er der bare 1 sogn, men flere prester, vil altsaa kun sognepresten være fast medlem av menighetsraad; den eller de andre blir utenfor. Grunden er at man ikke vilde sætte for mange selvskrevne medlemmer ind i raadene, og man har henvist til at der jo er aapen adgang til at *vælge* de andre prester ind. Ja, men kun under den forutsætning at vedkommende prest er i menigheten naar valget foregaar; kommer han f. eks. umiddelbart efter et valg, er han for 3 aar avskaaret fra at komme ind. Man har ogsaa anført at det vilde svække *lægfolkets* indflydelse, om flere *prester* blev faste medlemmer av raadet. Men det vil jo kun bli tale om 2 eller rent undtagelsesvis 3 prester i de menighetsraad som har 10 valgte medlemmer, og med en saadan stemmeovervekt maatte dog lægfolket hvis det virkelig trænges, kunne holde presten stangen. Tankegangen er forøvrig yderst utiltalende. Hertil kommer at just hvis en prest skal *vælges* ind, kommer han til at ta en plads fra lægfolket, hvad han ikke gjør hvis han likesom sognepresten er selvskrevet medlem. Man maa vel ogsaa kunne forstaa hvor pinlig det er for menighetens prest om han hvert 3. aar skal maatte paa valg. Jeg mener derfor at der er al grund til at foreta en forandring i loven slik som det forlængst er kommet henvendelse om fra de residerende kapellaner i Oslo. Den danske lov gir residerende kapellaner fast plads i raadet med stemmeret, mens personelkapellaner, kateketer og personlige hjælpeprester har ret til at delta i raadets forhandlinger, dog uten stemmeret.

Man vil kanske indvende at en saadan lovforandring er upaakrævet fordi der i § 7 staar at menighetsraadet skal søke samarbeide med dem hvis der er flere prester i menigheten; men et virkelig samarbeide kan det først bli, naar disse prester faar være med i raadets forhandlinger, naar de tas *indenfor* og ikke sættes *utenfor.*

Om § 4.

Bestemmelsen om at valget skal holdes i valgaarets siste kvartal, er ikke heldig. Det bør kunne foregaa i september hvis man kan faa mandtallet iorden saa tidlig. Oppe hos os kan fremmøtet bli vanskelig allerede i oktober.

I §'ens 4. punktum har loven et av sine svake punkter. Da der skal stemmes paa saa mange personer som der skal vælges medlemmer og varamænd tilsammen, *vil minoriteter helt utelukkes fra raadet,* selvom de er ganske betydelige. Bispemøtet i 1920, som hadde den kongelige proposition til uttalelse, foreslog paa foranledning fra mig at der kun skulde stemmes paa saa mange personer som raadet skulde ha *medlemmer.* Det gav jo minoriteten mulighet for ialfald at faa nogen av varamændene. Stortinget tok intet hensyn hertil. Det var da kun hvad man maatte vente at der snart fremkom krav om *forholdstalsvalg.* Paa bispedømmemøtet for Haalogaland i Bodø 1923 blev der da allerede vedtat en henstilling til Kirkedepartementet, eller det var visst til «de lovgivende myndigheter», om at faa lovens § 4 ændret derhen at der blev adgang til at la valget foregaa efter forholdsvalgmaaten som bestemt i formandskapsloven av 1919. Saken blev av Kirkedepartementet forelagt bispemøtet i 1924, som uttalte: «Bispemøtet finder at menighetsraadsloven med sine regler for valg av menighetsraad let fører til at minoriteter helt utelukkes fra plads i raadet, hvorfor en ændring her maa ansees ønskelig, uten at man dog endnu efter saa kort tids forløp finder at burde fremkomme med noget bestemt forslag til forandring. I tilfælde bør samtidig loven paa en del andre punkter underkastes en revision.»

Kirkedepartementet uttalte i anledning herav, at saken ikke gav anledning til nogen forføining naar der ikke var fremlagt

noget bestemt forslag. Samtidig uttalte man at naar Kirkekommissionens forslag om valg av menighetsraad efter forholdsvalgmaaten ikke blev optatt i den kongelige proposition, var grunden den at en saadan ordning kunde befryktes at ville føre til strid og splid i menighetene.

Kirkekommissionen av 1908 var nemlig i *sin helhet* enig om at der maatte være *adgang* til forholdstalsvalg. Ja, der uttales i motivene til lovforslaget at der inden flertallet i komiteen endog hadde været stemning for at fastslaa forholdsvalg som det *ordinære*. «Dette har man dog avstaat fra da det visstnok endnu er mange menigheter i vort land hvor de kirkelige forhold er saa enkle, at det bare vilde være til skade om nogen faa urolige hoder kunde paatvinge dem en valgordning som forutsætter at menigheten er delt i fraktioner. Saadanne bør der være om forholdsvalg skal brukes. Men særlig sterke behøver de ikke at være. Der bør ikke kræves nogen stor brøkdel av stemmeberettigede for at drive forholdstalsvalg igjennem. Er det saa indført i en menighet, bør det staa fast som det ordinære. Menighetsraadet bør ikke kunne avskaffe det. Skulde en menighet ikke længer ønske det, vil det falde bort av sig selv. Enten vil der ikke bli indlevert lister, eller ogsaa vil de som indleveres, samle saa faa vælgere om sig at de blir betydningsløse.»

Den danske lov kjender overhodet ingen anden valgmaate end forholdsvalget, og har sine bestemte, tilsynelatende greie regler derfor. Jeg har hat anledning til at undersøke hos danske prester og biskoper om man har hat erfaringer om at denne valgmaate har vakt strid og splid i menighetene. Svaret har været et avgjort «nei!», og man har nærmest været forbauset over at man ikke har den hos os.

Det forundrer mig derfor at Kirkedepartementet og endel av vore kristelige blade er saa bange for forholdsvalg. Men jeg for min del er ikke i tvil om at hvor der viser sig at være trang til saadan valgmaate, der bør der være *adgang* dertil. Den skaper ikke strid, men den tar heller brodden bort fra striden, hvor strid er opstaat, idet den gir enhver fraktion den ret som tilkommer den. Den gjør at et valg paa menighetsraad langt mindre blir en kamp om *makten*, og et menighets-

raad som tænker mere paa at *herske* end paa at *tjene,* er intet ønskværdig menighetsraad. Naar menighetsraadsvalget i mange tilfælder er blit en konkurranse om makten, hænger det væsentlig sammen med dets befatning med presteansættelsen. Denne trær altfor meget i forgrunden, uaktet menighetsraadets deltagelse der ikke kan skaffe den norske kirke bedre prester end før, men nok medfører farer for prestene som før ikke fandtes. Naar menighetsraadet er dannet ved flertalsvalg og alle minoriteter er utestængt, vil raadet selv og dets uttalelse om presteansættelsen let gi den utnævnende myndighet et falskt indtryk av stemningen i menigheten, og saaledes faktisk bli vildledende istedenfor veiledende. Og følgen blir at minoriteten søker at skaffe sig en illegitim indflytelse paa utnævnelsen, som jeg for min del vilde ønske at kirkestyrelsen hadde vist mere fasthet i at avvise.

Man har ogsaa anført at der skal bli saa lite *arbeidskraft* i et menighetsraad som sammensættes efter forholdstal. Ja, slik kan man føre partistriden ind i raadet, at arbeidet lammes. Men ellers mener jeg at just naar intet parti er eneraadende og maa ta hensyn til de andre, just da blir man mere villig til at *tjene*. Og just da skulde der bli en større alsidighet, større rigdom paa naadegaver og mere av initiativ, og partiene skulde anspores til den eneste rette konkurranse blandt kristne: at man kappes om at gjøre mest mulig nytte i sin herres tjeneste.

Faar menighetsraadene denne karakter, saa skal man se at mennesker uten liv i Gud og uten lyst til virkelig at arbeide for Guds rike, ikke faar synderlig interesse for at sætte sine folk ind i raadene eller selv komme derind. Og det faar ikke hjælpe om deltagelsen i valgene ikke blir saa sterk, naar man ikke har nogen chanse for at kunne bemæktige sig det hele. Til gjengjæld er man fri en stor fare.

Det er neppe tvil om at ængstelsen for at indføre forholdstalsvalgmaaten hænger sammen med det som nu kaldes «kirkestriden». For mig staar det slik at denne ængstelse bunder i vantro, at den viser at man ligger under for fristelsen til at ville hjælpe Vorherre ved anvendelse av et mindre kristelig middel. Jeg er for min del klar over at undertrykkelse av

anderledes tænkende ved ydre maktmidler er uforsvarlig blandt kristne.

Og hvorledes er det nu? Fristelsen er stor til nu mot *makt* at sætte *list* fra den svakeres side. Det parti som ingen chanser har ved et flertalsvalg, søker at holde de mest fremtrædende av motpartiet ute av selve raadet ved at bruke dette partis liste, men ved strykning av disses navn bringe dem ned i varamandsrækken. Skulde derimot det større parti ha været saa hensynsfuldt at opta nogen av det mindre partis navn paa sin liste, kan det komme det dyrt at staa naar mindretallet ved bruk av denne fremgangsmaate kan skaffe sig overvekt i raadet. Er ikke slike metoder, der ikke er ukjendte, langt uværdigere og mere nedbrytende for menighetslivet end en aapen og ærlig kamp?

Man maa forresten ikke tro at det bare er den *teologiske* strid, som skaper partier. Der er også andre partidannelser som intet har med forskjellig teologisk opfatning at gjøre. Som eksempel kan jeg anføre at vi i Haalogaland somme steder har motsætningen mellem læstadianere og indremissionsfolk. De er likegode konservative kristne, men læstadianerne har vanskelig for at anerkjende indremissionsfolket og omvendt. Saa søker begge parter at besætte menighetsraadet helt med sine folk. Tror man nu at det er heldig for menighetens arbeidsliv at disse to partier veksler med at ha hele makten i raadet? Vil det ikke være meget heldigere om de kommer sammen der og oplæres til at arbeide sammen? Vil ikke det bringe dem til at forstaa hverandre, respektere hverandre, og saaledes litt efter litt fjerne motsætningene?

Eller tænk paa hvorledes *maalspørsmaalet* kan skille kristne mennesker. Vi har nu salmebokavstemningene gaaende; i en menighet har vi nu set hvorledes tidligere medlemmer av raadet, varme, arbeidende kristne, helt blev sat utenfor av den maalfiendtlige majoritet.

Skulde ikke slike ting vise os at forholdsvalg virkelig er paakrævet. Jeg mener at det *haster* med at indføre denne reform, ellers kan der anrettes megen skade.

— Da flertalsvalg imidlertid bør opretholdes hvor ingen større partimotsætninger gjør sig gjældende, trænger loven forsaavidt dette angaar allikevel en forandring, idet der ved

flertalsvalg absolut bør kunne *stemmes særskilt paa medlemmer og varamænd.* Kirkedepartementet har ved skrivelse av 26. april 1922 uttalt at der paa stemmesedlene kan angis hvem man stemmer paa som medlemmer og som varamænd. Dette er imidlertid utvilsomt i strid med loven som sier: «De som faar flest stemmer, blir medlemmer, og de som dernæst har flest stemmer, blir varamænd». Det er derfor ikke saa underlig at valgstyret i et sogn hvor det viste sig at varamændene hadde faat flere stemmer end de der var opført som kandidater til medlemspladsene, i henhold til loven fandt sig forpliktet til at bytte om. Men dette gir jo det rene virvar; departementet har da ogsaa nylig i en skrivelse uttalt at man helst ikke bør stemme paa specielle kandidater for medlemspladsene og for varamandspladsene. Nei, ganske visst ikke; jeg anser det for min del for meget uheldig at der ikke i det hele tat gaaes like nøiagtig frem ved kirkelige som ved borgerlige valg.

Om § 5.

I andet punktum bør passusen «Underretning derom sendes biskopen» lyde: «Underretning sendes straks til biskopen gjennem prosten». Prosten bør nemlig absolut bli underrettet om valgets utfald, og likeledes senere om utfaldet av valg paa formand i raadet; og denne underretning bør sendes snarest mulig, forat i tilfælde feil kan rettes.

Om § 7.

Bestemmelsen: «Er der flere prester i menigheten, skal menighetsraadet søke at samarbeide med dem» bør hvis § 3 ikke forandres som ovenfor foreslaas, faa følgende form: «Er der foruten den prest som er medlem av menighetsraadet, ansat flere prester i menigheten, skal menighetsraadet søke samarbeide ogsaa med disse».

Om § 8.

Hvor kirkesanger- eller klokkerposten ikke er forenet med lærerpost, bør menighetsraadet faa adgang til at uttale sig om hvem der bør ansættes inden beskikkelse utfærdiges av biskopen.

Om § 9.

Denne paragraf bør redigeres slik at den gir grei besked om retten til at bestemme ofringer m. v. i kirkene. Den kunde muligens begynde med følgende passus: «Menighetsraadet gir tillatelse til optagelse av offer eller kollekt i kirken naar saadant ikke er bestemt ved kongelig resolution. I siste tilfælde fastsættes tiden for optagelsen, saafremt den ikke er fastslaat, av presten efter at han har raadført sig med raadet. Ved ofringer eller ved kollektoptagelse som menighetsraadet har git tillatelse til, kan bestemmes at indtil 10 % skal gaa til en menighetskasse.»

Om § 10.

Her bør tilføies — i overensstemmelse med den indførte praksis — følgende: «Bestaar sognet av flere kommuner, vælger hver av disse et medlem».

Om § 13 (presteansættelser).

Det er vel ikke tvil om at denne paragraf av mange ansees for den viktigste av alle i loven. Efter min mening er det allerede tilfulde bevist at det teoretisk riktige: at en menighet har indflydelse paa presteansættelsen, i praksis medfører mange vanskeligheter, og at menighetsraadenes «indstillinger» mange gange har været præget av mangel paa syn for hvad der i længden gavner kirken og dermed ogsaa den enkelte menighet. Jeg mener derfor at man bør gjøre hvad man kan for at veilede menighetene til at avgi indstillinger der er saklig begrundede og som saaledes med rette kan tillægges betydning av de ansættende myndigheter.

Jeg tror at det vilde være heldig om man her kunde faa en lignende bestemmelse som den danske lov har, nemlig at der forut for det egentlige indstillingsmøte holdes et *forberedende* møte under biskopens eller, i hans forfald, prostens ledelse, hvor saken drøftes, mens avstemningen foregaar i et møte som menighetsraadet *alene* avholder inden 48 timer efter det første. Kanske burde man ogsaa ha regler om avstemningsmaaten i likhet med de danske.

Om § 14.

Det er efter min mening en avgjort feil at man har paakaldt menighetenes medvirkning ved *prostevalg*. Prostens stilling er nu — særlig efterat Kirkedepartementet har berøvet ham næsten alt hans arbeide som prost utenfor kontoret — væsentlig av administrativ art, og menighetsraadene savner som regel forutsætninger for her at kunne bedømme de forskjellige presters skikkethet for stillingen. Paragrafen burde simpelthen utgaa av loven.

Om § 16.

Bestemmelsen: «Det *(menighetsmøtet)* tillyses i betimelig tid i forveien efter raadets nærmere bestemmelse», bør efter min formening faa som tillæg: «saafremt intet særskilt er bestemt angaaende tillysningsfrist eller -maate». Kirkedepartementet har nemlig fortolket denne bestemmelse saaledes at den ophæver alle de specielle besetmmelser vi tidligere har hat angaaende behandling paa menighetsmøter av slike saker som salmebokbytte, forandring av konfirmationsform o. s. v., saaledes at slike viktige saker er blit behandlet paa en maate der efter min mening ikke svarer til den betydning de har for menighetens liv. Det har vist sig at man har avgjort f. eks. konfirmationsordningen paa et menighetsmøte tillyst med saa kort varsel at det var helt umulig at den hele menighet kunde være underrettet om at saken skulde behandles. Menighetene maa sikres mot at overrumples av et egenraadig menighetsraad.

Biskopens ret til at kræve en sak behandlet paany, kfr. dept.skr. av 16. februar 1923, bør uttrykkelig fastslaaes ved én bestemmelse: «Biskopen kan naar han finder det ønskelig eller paakrævet, sende en sak tilbake til fornyet behandling av menighetsraad eller menighetsmøte; dette maa dog gjøres snarest mulig, og senest inden 3 maaneder efterat han har mottat meddelelse om avgjørelsen».

Om § 18.

Under e) bør her tilføies: «eller deres fordeling mellem kirkene; likeledes angaaende indførelse av særskilt konfirmations-

forberedelse og konfirmation for et sogn eller distrikt, og angaaende indskrænkning eller utvidelse av forberedelsestiden».

Om § 21.

Paragrafen bør faa saadan tilføielse: «De skal kunne kræve sig underrettet i betimelig tid om naar en bestemt sak skal behandles».

*

Jeg har her pekt paa de væsentligste av de punkter i vor mennghetsraadslov som jeg mener trænger til at bli revidert. Tiden tillater mig ikke at gaa videre. Jeg fremlægger følgende forslag til resolution:

«Den norske kirkes presteforenings 12. generalforsamling anmoder det kongelige kirkedepartement om at menighetsraadsloven snarest mulig maa bli optat til revision.

Under forutsætning av revision vil man særlig uttale ønskeligheten av:

1. at samtlige prester i selvstændig embede blir selvskrevne medlemmer av menighetsraadet,
2. at der aapnes adgang til valg av særskilt menighetsraad for kapeldistrikter,
3. at der blir adgang til valgets avholdelse som forholdstalsvalg,
4. og at der blir adgang til at foreta valget til en tidligere tid paa aaret.

LITURGISKE OPGAVER
I DEN NORSKE KIRKE IDAG
Foredrag på presteforeningens generalforsamling i Trondhjem.

AV EIVIND BERGGRAV.

Foranledningen til dette foredrag er et forslag som jeg ved nyårstider sendte presteforeningens styre. Dette forslag lød slik:

5. jan. 1927.

Til
Styret for Den norske kirkes presteforening.

Jeg tillater mig ærbødigst å foreslå at presteforeningens styre enten selv opnevner eller ber Departementet om å opnevne en liturgisk nevnd for den norske kirke. Riktignok lever vi i en avsluttende periode hvad kirkens bøker angår, men samtidig lever vi i en nyskapningens og renessansens tid for de gudstjenestlige former. En slik nevnd som her foreslås, skulde ikke sette sig til å lage alt om igjen. Tvertimot: den måtte uttrykkelig stilles på det beståendes grunn. Men der trenges også en veiledning med nye forsøk, kanskje også ved visse lempninger eller små rettelser som kan være påkrevet i det som nu er fastslått. Den norske kirke eier ingen institusjon som her kan veilede eller ta initiativ. Der har kun eksistert komiteer med tidsbegrensede mandater. Når arbeidet er fremlagt, opløses disse komiteer. Og nu yrer kirkens verden, ikke minst i evangeliske land, av nye ideer, ny frimodighet, ny skapertrang på liturgiens område. Samtidig er også den brede folketrang mer og mer vokset på dette felt. Den norske kirke forsømmer en besøkelsestime, om den ikke tar sig av disse spørsmål.

En liturgisk nevnd for den norske kirke — noget i likhet med økonomiutvalget — vilde a) bli Departementets naturlige konsulent i disse saker, b) bli prestenes central og talerør. Opnevnelsesmåten er ikke hovedsaken; kanskje var det heldigst at presteforeningen gav mandatet. Så stod nevnden plantet i den beste og frieste jordbund.

Presteforeningens styre ønsket ikke å avgjøre saken selv, men vilde forelegge spørsmålet for generalforsamlingen og har da bedt mig om å innlede det her.

De vil da forstå at vi har en ganske konkret og begrenset opgave foran oss. Vi kan ikke diskutere nye liturgiske eksperimenter, heller ikke de store liturgiske hovedlinjer: høikirkelige kontra indremisjonske, lutherske kontra katolske. Vi skal ikke konstruere op en ny og bedre form for norsk gudstjeneste. Vi skal ennu mindre utløse den ergrelse, den bitterhet eller rettere den sorg som er vokset frem hos mange av oss ved de liturgiske bøker som i de siste år er tvunget inn på oss. Vi skal bare utstikke nogen linjer innenfor det faktiske og det realisable; prøve å samle oss om et liturgisk arbeide, som tar op, vi kunde si: hverdagsopgaver i den norske kirke.

I.

Der er to motsatte tilbøieligheter hos prester overfor disse opgaver: nogen sier: den nu vedtagne alterbok må ikke endres med et ord; la oss ikke få de rotets tider op igjen, da vi hadde tillegg både for og bak og innlegg i midten, så vi knapt kunde finne frem i vår egen alterbok. La det nu få stå som det står. Kanskje legger de også til: vi har dessuten ingen lyst på liturgiske eksperimenter.

En annen flokk sier: det nytter ikke å lappe på den nye alterbok, dertil er den altfor foreldet allerede nu. Vi må sikte på en helt ny; vi må allerede nu gå i gang med å preparere de nye former både for høimessen og for de andre tjenester.

Ingen av disse grupper vil ha lyst på den linje jeg her velger.

Men tar de ikke begge feil av liturgiens vesen? Liturgien er ikke noget forholdsvis likegyldig ytre apparat, en blott ramme om billedet som det ikke er så nøie med; og heller ikke en tilfeldig drakt som kan byttes totalt mot en ny når det behager oss.

Det er ikke likegyldig med liturgien. Det er en uhistorisk og upsykologisk sats den man ikke sjelden hører: «Kristenlivet greier sig godt uten nogen liturgi». Det er ut fra et slikt liturgisk syn at de da sier: la nu i all fall dette som vi har fått, være som det er; klærne skaper ikke mannen, og liturgien skaper ikke fromheten. — Nei, men *fromheten skaper liturgien.* Dette må være vår hovedsats når vi vil forstå liturgiens vesen og vil behandle den riktig. Når det er fromheten selv som

skaper sig disse uttrykksformer, så følger derav at den skaper dem til sin egen styrkelse. Liturgien skal *tjene fromheten og andakten.* Dette må være vårt eneste synspunkt ved alt liturgisk arbeide: hvorledes skal vår gudstjenestes anordning best mulig tjene vårt kristenliv?

Følgelig må der være en organisk *sammenheng i liturgiens utvikling.* Det går ikke an å slå i stykker de former vi har og plutselig lage nye. Fordi liturgien har med livet å gjøre, kan der i grunnen aldri *lages* liturgi. Men heller ikke det historisk riktige kan da være enebestemmende. Det er like så litt avgjørende at en liturgi er «gammel» som at den er «ny». Ethvert liturgisk arbeide må gå ut fra de to ting: 1. at liturgien skal dekke det levende kristenlivs behov og 2. at den skal utvikle sig organisk, historisk, og ikke i brudd.

Derfor kan de ikke ha rett, hverken de som sier: la det være som det er, eller de som sier: la oss lage noe splinter nytt.

Der er grunn til nettop i vår tid å korrigere begge disse syn, fordi vi lever i en underlig historisk-romantisk renessancetid, da alt skal være antikvarisk for å komme på mote, og hvor en ren humant-kopierende mani raser blandt de restaurasjonslystne.

De liturgiske vinde som blåser, kan føre aldri så meget interessant og stemningsfullt med sig. De er likefullt farlige fristelser, bedømt ut fra liturgiens eget vesen. En liturgisk «mote» er likefrem sagt noget uhyggelig. Den er det enten den nu viser sig som kopieringslyst eller i dens pendant: *underlegenhets-følelsen.* Overfor alt det nye og storartede begynner man å tenke ringe om sitt eget: «akk, den norske kirke,» sier man, «den ligger nok rent til akters i det liturgiske». Dermed står man i fare for å bli en liturgiens forræder nettop når man mente sig å være dens befordrer.

Vi skal ikke ha en eneste ting inn i vår gudstjeneste for å komme «på høide med de andre», hverken med Sverige eller med England eller med katolikkene. Vi skal ikke ha en eneste ting inn *fordi* den i og for sig er gammel, ikke om den så var ur-kristelig. Hverken gregorianske melodier eller anglikanske messehagler er avgjørende for norsk liturgisk liv. Vi må bygge på vårt eget kristenliv, på vår egen tradisjon, vår egen trang og erfaring. Herav følger da også på den

annen side at vi heller ikke behøver å *være redd for* om de former vi trenger, finnes annetsteds. Fordi om en messehagel brukes i England, behøver den vel ikke derfor være gal hos oss! Ja, ikke engang om en skikk er i bruk i romerkirken, behøver vel vi å være redd den hvis den kan tjene *vårt* folks kristenliv? Det er husmannsfølelse å være redd, akkurat som å være kopi-lysten.

Vi må bli suverene. Vi må stå fast på vår egen grunn. Derved blir vi ikke slike som svaier med motevinden. Dermed blir vi fri for den mindreverdighetsfølelse som alltid forfører små sinn til ubalancerte ideer og handlinger.

Først på vårt eget grunnlag kan vi få en sund liturgisk utvikling. Først ut fra *norsk liturgisk selvaktelse* kan det bli fruktbart for oss å følge med i tidens liturgiske strømninger. Først ut fra en dyp *forpliktelse* og i en fast troskap overfor vårt eget kan vi vinne støhet i alle moderne eller antikvariske eksperimenter. Ingen akkord overfor tidens stemningsreligiøsitet! Ingen eftergivenhet overfor liturgiske overhøihetskrav! Den norske kirke er sig selv. Aldri sig selv nok — det kan nettop en kirke aldri være — men trygg og selvaktende som den der utgjør et tempel for Herren på dette sted og for dette folk.

Ut fra dette principielle syn må veiene for norske opgaver i gudstjenesten utstikkes. Der blir — når vi skal gå praktisk til saken — da nærmere bestemt 2 områder for disse opgaver.

Først de *endringer* som kan tenkes i vår nuværende faste ordning, særlig i høimessen.

For det annet de *ny-utbygninger* utenfor de faste ordninger, som alt er i full gang og som der trenges fastere, mer ensartede former for.

Man kunde også nevnt et tredje område: *ønskemål* som ikke nu kan realiseres, men som det kan være sundt å tenke over, fordi der alltid blir best arbeide når der er langt sikt, og fordi liturgien selv, når den er levende, krever å få se frem til økede livsformer. Men disse perspektiver er idag altfor ubestemte. Ennu er jo både endringer og nyutbygninger nærmest ønskemål.

II.

Når vi da først skal tale om *endringer,* så må vi straks innrømme at den før omtalte uvilje mot «rot» i alterboken både er forståelig, og også saklig berettiget. En alterbok tåler i virkeligheten ikke et slikt uvesen. Den løse haug av lapper som våre alterbøker var i årene før 1920 var en skam for alteret. Ingen kan ønske en slik situasjon igjen. Jeg vil ikke foreslå slike innklebninger og innlegg.

Andre har da den innvending av praktisk-økonomisk art at der jo i disse tider ikke kan bli tale om nogen helt ny alterbok. Vi må nok trekkes med den gamle i årrekker. Den liturgiske musikk og gradualet henger jo også sammen med alterboken — det gjelder en formue om vi skulde gjøre alt om igjen! La derfor alt snakk om endringer fare, sier man. Vi har ikke råd.

Jeg avviser ikke uten videre dette. Vi må være realistiske og regne med de faktorer som har avgjørelsen. Men *stenge* oss kan da ikke dette. Vi må finne utveier. Og hvad selve alterbøkene angår vil jeg gjøre den bemerkning at de allerede nu begynner å bli så *slitt,* så *skitne* mange steder at det stundom er en gru å ta i dem. Se på bladene ved dåpsritualet, ved brudevielsesbladene — altså overalt hvor presten holder boken i *hånden* og ikke kan la den ligge rolig på alteret, så skal De se at det ikke kan vare altfor lenge før der trenges iallfall nye eksemplarer.

Men hovedsaken er at vi jo ikke kan la oss stenge av nogen slags hensyn, hvis *vår gudstjenestes indre liv krever endringer.* Og at dette er tilfellet, er der, såvidt jeg forstår, en nokså utbredt enighet om. Altså må vi også finne praktiske utveier til å ordne oss.

Om de ting det gjelder, er der selvfølgelig talt og skrevet så meget at jeg her bare behøver å samle kravene uten dypere begrunnelse.

Vi tar for oss høimessen. Først og fremst gjelder det her den kjente uholdbare *dublett* med *takkekollekten like efter kirkebønnen.* Der finnes visstnok nogen ganske få prester som ikke føler sig genert ved dette. Men det store flertall likefrem *lider* under denne tilstand. Enkelte søker så å finne

utveier. Nogen sløifer kollekten, andre sløifer vendingen til menigheten og uttaler ikke den forutgående opfordring: «La oss takke og bede», men de går efter salmen umiddelbart over i bønnen — for derved ikke å *markere* gjentagelsen. Atter andre leser takkekollekten fra prekestolen på kirkebønnens gamle plass. Der er også dem som på vanlige søndager bruker *prefasjonen* (også når der ikke er altergang) slik som det er tillatt på de store høtidsdager istedetfor takkekollekten. Av alle disse forsøk er åbenbart det siste både *best* og igrunnen det eneste nogenlunde tillatelige. Biskop Tandberg brukte f. eks. dette på alle sine visitasgudstjenester.

Men det er helt utilfredsstillende at dette ledd i gudstjenesten er kommet slik i det løse. Det er ganske visst så at vi prester kan si: ingen forandringer er tillatt. Følg absolutt alterboken. Her burde og kunde der kanskje i forbigående sies nogen ord om det å *ta sig friheter* i det hele tatt overfor det fastslåtte i liturgien. Efter mitt inntrykk blir det stadig verre i så måte. Der er dem som likefrem med stolthet peker på at de forandrer liturgien. Andre gjør det av ren slurv eller kanskje rettere fordi de ved å forandre og understreke og ved å ta sig friheter, mener at det skal bli mere liv og ledighet!

Det er imidlertid ikke min sak å påtale slikt. Innenfor mitt foredrags ramme ligger det derimot å hevde som en liturgisk opgave for oss prester i denne tid å være til det yderste lojale mot vår kirkes alterbok. Jeg mener vi ellers kan få et kaos som ingen til slutt vil beklage mer enn de prester som hver for sig har bragt oss op i det. Alle som føler lyst til å endre ditt eller datt, ber jeg om at han i endringens øieblikk vil gjøre levende for sig, at nu er der i dette selvsamme øieblikk en annen prest som forandrer en annen ting, som jeg for min part slett ikke vil røre ved, og en tredje som går løs på ennu et punkt. Betenker vi dette, så kjølnes sikkert vår lyst til å være med i individuell sabotasje mot vår kirkes liturgi.

Vi må avvise all endringslyst som utspringer av de to motiver: at jeg selv ikke liker det eller det ledd, og at jeg finner at den eller den passasje er *liturgisk galt* opbygget. Hverken personlig smag eller liturgiske prinsipper har vi lov selv å «forbedre» høimessen efter.

Der er bare en eneste ting, som jeg synes det er vanskelig å komme forbi. Det er de tilfeller da prestehjertet likefrem lider ved en liturgisk ting, altså når presten gjennem erfaring vet og ser at selve gudstjenestens indre liv skades. Det er slett ikke dermed gitt at noget bør forandres. Men jeg sier det er vanskelig da å dømme presten.

Dette mener jeg er tilfellet i det eksempel vi her begynte med, takkekollekten. På dette punkt må der snarest gjøres noget. Jeg anser det ikke som min opgave her å gjøre forslag til endringer ut over det som prestene selv har forsøkt, men her ligger den aller første opgave for den liturgiske nevnd jeg håper presteforeningen vil opnevne.

En annen dublett nevner jeg i forbigående, det er der hvor der holdes skriftemål like foran gudstjenesten med syndsbekjennelse som det centrale, og man så fortsetter med høimessen som atter begynner med — syndsbekjennelse. På landet hvor de fleste av menigheten er tilstede også under skriftemålet, og i all fall for nadversgjestene, er der her en utiltalende dublett. Og ennu verre blir det når vi så — som på en hel del av trefoldighetssøndagen — får kollekten med sin syndsbekjennelse nr. 3! Den skriver sig fra før den tid da der var nogen særskilt syndsbekjennelse. Men så litet gjennemarbeidet blev vår gudstjeneste-endring at slikt blev stående. (Blandt «ønskemål» måtte visst en hel nyskapelse av kollektene stå øverst).

I en stilling for sig står den såkalte *stille bønn.* Denne liturgiske form har den nye alterbok bragt helt uformidlet inn på våre menigheter. Der var ingen forberedelse for den, ingen tilskyndelse fra vårt folks kristenliv, ingen trang til den. (Det eneste måtte være at man nogen steder hadde uheldige klokkere). Jeg skal ikke her ta op spørsmålet i dets bredde. Efter mitt skjønn er den stille bønn hos oss anbragt helt forkjert, enten man nu vil se saken liturgisk eller man vil se den psykologisk. Den stille bønn kan ikke anbringes i *ytterkanten* av gudstjenesten. Den krever en forberedelse, den krever en åndsramme. Ved begynnelsen er folk sjelelig talt ikke i stilling til den, og ved slutten tenker de på opbruddet. Men vi har altså fått den[1]). Mange steder hevder klokkerbønnen sig ennu, og det er ikke godt å vite hvordan det går i fremtiden. Men der er en ordning som har meget for sig

[1]) Det vilde sikkert hjelpe om presten benyttet den lille introduksjon som alterboken gir anvisning på: «La oss be en stille bønn».

og som brukes mange steder, det er å ha klokkerbønn ved begynnelsen og stille bønn tilsist. Jeg har forespurt om dette i henhold til alterboken kan anses tillatt, men jeg har fra mest kompetente hold fått svaret: *nei.* Skal jeg gå ut fra at denne tolkning er riktig, så bør den nevnte ordning snarest *legaliseres.* Det er alltid utiltalende at noget som helst ledd av gudstjenesten er slik på det løse.

Spørsmålet om våre *tekstrekker* skal vi ikke reise her, men der er et enkelt punkt hvor der er noget høist beklagelig, og det er *epistelrekken* for trefoldighetstiden i 2nen rekke. Her er Romerbrevet satt inn, fortløpende fra søndag til søndag, ganske uten sammenheng med søndagens øvrige tekstpreg, og i stykker så lange og så tunge og ofte så teologisk vanskelige at det legger et trykk over presten å skulle forelese dem fra alteret. Bør der ikke her åpnes adgang til alltid å lese 1ste rekkes epistel ved høimessen? Ved aftensangen har man jo i all fall adgang til å *utlegge* epistelen i sin preken, men ved høimessen er epistelen henvist til å skulle tale for sig selv, og da må den være enklere og kortere, mere være preget av gudsordets kjernekraft enn tilfellet er med de lange romerbrevstekster. Der er mange prester som har fremholdt dette, og en formell tillatelse til alternering er her påkrevet.

En detalj hvor enhver landsprest må anses tvungen til å bryte med alterbokens regler, er bestemmelsen om at der på de tre store høitider aldri må brukes en annen tekst enn den foreskrevne. Efter denne regel skal en prest — de år der prekes over 3dje rekke — komme til sitt anneks 2nen juledag og preke over Stefanus' stening! Hele bygden forsamlet for å feire jul! Dette tilfelle skal inntreffe nu kommende jul. Da skal 2nen juledag ikke lenger kalles 2nen juledag, men «Stefanus' dag», med egen kollekt og egne tekster. Selv i bykirkene vil dette være et stivt stykke å by menighetene (som den dag består av dem som ikke var i kirke 1ste dag). Men på landet burde det kort og godt forordnes: i annekskirker prekes 2nen juledag ved III R. over det gamle juleevangelium.

A propos dette gamle juleevangelium: er det ikke en betenkelig og ganske unødvendig svekkelse det erfarer ved å bli lest 2 ganger ved en og samme gudstjeneste — først fra alteret, så fra prekestolen? Kunde det ikke sløifes siste sted og prekenen begynne efter festverset?

Om tillateligheten av å *sløife kirkebønnen* ved visse anledninger, vil der herske delte meninger. Nogen — ganske

sterke røster — vil hevde at denne herlige bønn aldri må sløifes.

For tiden er det bare en eneste søndag hvor den kan falle bort: ved konfirmasjon. Årsaken er her tydelig: tjenesten vil ellers true med å bli katastrofalt lang[1]). Men den samme årsak er også ellers tilstede. Bør der ikke være adgang til i nødsfall å utelate denne bønn ved bestemte anledninger — f. eks. ved særlig store alterganger, ved gudstjenester hvor der er flere talere el. l.? Det lar sig dessverre ikke nekte at utelatelsen nu ofte tvinger sig frem tross manglende tillatelse.

I denne forbindelse et spørsmål: hvad erfaring har mine herrer om det jeg ikke kan kalle annet enn de musikalske forstyrrelser under kirkebønnen? Er der noget eneste sted hvor «menigheten» synger dem med? Og hvorledes virker de på dem som virkelig *ber?* På landet hvor der ikke er kor, blir det hele i regelen en tom orgellyd — utsendt over en dessorientert menighet og en ulykkelig prest. Kunde ikke en liturgisk nevnd simpelthen *innsamle materiale* (fra menigheter og prester) om erfaringene i dette stykke? Og mon ikke materialet da skulde peke hen på den selvsagte endring i liturgien at disse avbrytelser blev tillatt sløifet hvor prest og menighet er enige om det. (Jeg for min part vilde helst ha dem sløifet over det hele, uten undtagelse).

Der er *ikke* vernet om vår kirkebønn gjennem disse innskudd. Den får tvertimot derved karakteren av et *litani* — og det skulde den nettop ikke være. Den skulde ha mer formen av den frie, umiddelbare, ikke stiliserte bønn. Og da man flyttet den fra prekestolen til alteret, var det ikke en slik forvandling av bønnens karakter man ønsket.

Altså: både av praktisk-opbyggelige og av liturgisk-prinsippielle grunne burde disse musikalske avbrytelser fjernes.

— Dermed er vi ikke ferdig med høimessen. Nu kommer vi nettop til det som gir den karakter av høimesse: *sakramentene.* Hvilken plass har sakramentene i vår norske høi-

[1]) I forbigående bemerket: hvad er det for en ånd som regjerer der hvor man så henlegger o f r i n g på konfirmasjonsdagen? Hensikten er så tydelig at forstemtheten blir dobbelt sterk.

messe idag? Man kunde fristes til å si at de er husvilde: dåpen holder på å forsvinne fra menigheten, og menigheten holder på å forsvinne fra nadverden. Situasjonen er altså allarmerende.

La oss ta *nadverden* først.

Forholdene er litt forskjellige i by og på land. I byene er det regelen at der er altergang hver søndag formiddag, på landet bare ved enkelte høimesser. I ekte landsstrøk blir menigheten da sittende over altergangen, i byer og bymessig anløpne distrikter, skjer der den bekjente masseutvandring foran eller midt under altergangen.

Der skjer altså i byene en faktisk *opløsning av gudstjenesten,* og dette går for sig *på dens allerhelligste punkt.*

Man sier: uskikk! Og skjender på menigheten, håper på at det vel må rette sig; men håper forgjeves. Det er nu en kjensgjerning som vi ikke kan snakke eller håpe oss bort fra, at *høimessen er sprengt* ved altergangen.

Jeg tror det er virkelighetsfjernt og at det er en falsk bedømmelse når man bare skjender på dette fenomen som på en uskikk. Det er bedre at vi tar det som en pekepinn om livets faktiske behov. De norske kirkegjengere har her selv foretatt en uregulert liturgisk nyskapelse, de har selv sondret ut en *høre-menighet* og en *nadverd-menighet.* Og de har her i virkeligheten gått ur-kristelige veie! Også hos de første kristne forlot høre-menigheten salen når evcharistien skulde feires.

Her må det være vår opgave å akceptere og regulere, så vi igjen får ledelse i gudstjenesten. Det er ufattelig at prester kan bringe det over sitt hjerte hver søndag å gi anledning til en slik tilsynelatende demonstrasjon mot det allerhelligste som den der nu går for sig når folk reiser sig og forlater kirken idet utdelingen av nadverden begynner. Når stillheten og ærefrykten helt skulde råde i rummet, da åpnes utgangsdørene i dobbelt bredde, menigheten strømmer ut og gatens larm strømmer inn![1])

---

[1]) I diskusjonen efter foredraget — den hadde dessverre bare en time til sin rådighet — blev dette punkt om nadverden ikke nevnt. Føler prestene kanskje ikke slik som jeg har trodd? La oss så få høre hvad vår kirkes læge lemmer mener om dette punkt!

Jeg kalte det en tilsynelatende demonstrasjon. For det er ikke deres mening som går, at de vil demonstrere. Men de føler altså intet kall til å bli; de synes vel at gudstjenesten for dem nu er slutt. De har formodentlig funnet den passende lang nok som den var.

Men også et annet og meget viktigere moment trer til: det er ikke bare de andre som vil gå, men også nadverdmenigheten som gjerne vil bli alene! Til nadverdmenigheten regner jeg da ikke bare dem som går til alters, men også dem som — med alterbokens ord — «vil ta del i denne hellige handling med andakt og til velsignelse.» (Det hadde ikke skadet om disse ord fra nadverdbønnen ved hus-kommunion hos syke hadde fått plass også i den kirkelige nadverdliturgi. Den bedende menighet som omgir nadverdflokken, anvises nu ingen markeret plass og opgave i handlingen). Det er ganske naturlig at man ønsker en slik *koncentrasjon* overfor det centrale. Her trer bl. a. forskjellen fra det katolske dramatiske messeoffer klart frem. For evangelisk tro er nadverden det mest personlige av alt.

Vi kan nu ikke her ta op hele spørsmålet om hvorvidt nadverden bør ha sin plass — slik som det for tiden er ordnet hos oss — i formiddagens høimesse. Mange prester har det som sitt ideal at der helst ikke skal være nogen eneste høimesse uten at der også er altergang. Jeg for min part er av den mening at der helst burde være bare særlige nadverdgudstjenester, helst om kvellene. La oss ikke diskutere dette. *Men la oss være enige om at slik som det nu går, kan og må det ikke få gå lengere.*

Den nærmest liggende utvei er da å konfirmere den utvikling som faktisk har gått for sig. Altså å la nadverden ved høimessen få sin egen avdeling *efter* ordets gudstjeneste. I prestenes kirke i Oslo oplevet jeg for kort tid siden at denne ordning blev praktisert en søndag da en av våre biskopper forrettet der. Efter salmen efter kirkebønnen kom presten frem i kordøren og sa at nu vilde vi ha nadverd, og for å få den rette samling om den, vilde der nu bli en pause med orgelspill, hvorunder de som ønsket å være tilstede kunde samles nærmere koret.

Jeg mener at en lignende ordning vil kunne liturgisk

anordnes, slik at der ikke blir noe støtende i det hele, men en naturlig koncentrasjon. Det må ikke være en opfordring til de andre om å gå, men en særlig innbydelse til en særlig gudstjeneste.

Man vilde derved også komme ut over det ubehagelige usikkerhetsmoment som nu desverre er tilstede efter at vi har ophevet plikten til å melde sig på forhånd hos klokker eller prest når man vil gå til alters. Det hender dessverre nu at bordet dekkes, at innledningen utføres — og så kommer der ingen. (En praktisk brukbar utvei er her den at presten efter prekenen ber dem som vil ha nadverden, om å gå op i koret under salmen efter prekenen. Men helt tiltalende er ikke denne utvei).

Altså: for det helliges skyld, for kirkens verdighets skyld, for hørernes skyld og for de nadverdsøkendes skyld: norske prester, søk her en vei til at sakramentet kan bli rettelig forvaltet!

Når vi så går over til *dåpen,* kunde man i tilknytning til det foregående si: der ser du jo hvad det fører til at man lar sakramentet komme som et appendix, kirken blir tom, og dens øde benkerader skriker høit om sakramentets forlatthet.

Dette er imidlertid ikke treffende når det gjelder nadverden. Nadverden er møtet med Herren. Dåpen er optagelsen i Guds samfund *og i menigheten.* Det var jo derfor også gammel skikk at mens nadverden blev forvaltet ved alteret, så stod døpefonten *nede i kirken.*

Men dette være nu som det vil, det himmelropende faktum som vi står overfor i alle byer og i alle bymessige strøk på landet, er dette at dåpen nu skjer i en prosaisk, kald forlatthet av alt som menighet heter. Dere landsprester som endnu har dåpen i høimessen, dere vet kanskje ikke hvordan det tar sig ut når alle er forsvundet fra Guds hus og så de 3—4 mennesker kryper frem fra sakristiet med sit lille barn. Det hele er liksom så *tilovers.* Ingen menighetssang, ingen høitid, ja ikke et personlig ord, bare oplesning, — en typisk «*forretning*». Menigheten er berøvet dåpen, og dåpen er berøvet en menighet.

Hvad er det altså som trenges?

Det er de to ting:

a. at der må skapes en menighet om døpefonten;

b. at den store menighet, en gang i mellem iallfall, må få opleve dåpen i selve gudstjenesten.

ad a. Der må skapes en menighet om døpefonten. De foreldre og faddere som kommer, er vel oftest folk som sjelden, kanskje aldri, ellers er i kirken. Men de er vel, like så ofte, i denne stund høitidsstemte. Så får de en kald bøtte vann over sig i den øde stemning som møter dem. Der er ingen vegger om dåpshandlingen, den sluttes ikke inne av nogens arm. Den er ørkenstedt. Men hvorledes få en menighet? Går det an her å fremkaste den tanke at søndagsskolens barn, som i regelen venter utenfor, fikk en ordnet plass ved dåpstjenesten? De vanskeligheter som kunde være, lot sig vel overvinne. Og der måtte iallfall skapes en smule liturgi som var avpasset til dette, og der måtte sies et litet hjertelig ord av presten.

Og en annen tanke: hvad om prestene leilighetsvis nevnte for menigheten at nogen av dem samlet sig og blev tilstede under dåpen? Nevnte dette som en *kristen-opgave:* å danne menighetskrans om barnedåpen?[1])

Men en hovedsak er herved ikke løst, nemlig den å få dåpen lagt inn i hele den store menighets oplevelse. Jeg er helt klar over at så lang som vår høimesse er — efter mitt og manges skjønn *for* lang — så er det ikke tale om *normalt* å foreta dåpen midt i høimessen, undtagen i våre ekte landsmenigheter.

Skulde vi prøve med særskilte dåpssøndager? F. eks. således at første søndag i måneden (eller visse andre særlig betegnede av kirkeårets søndage f. eks. 1. eller 2. pinsedag) holdtes der dåp. Den kunde tenkes å få sin plass der hvor trosbekjennelsen nu lyder i messen. Men om plaseringen kan der selvsagt være delte meninger. I danske kirker har jeg sett dåpen utført som *innledning* til høimessen. En utvei var det også å la dåpen få ta kirkebønnens plass disse bestemte søndager.

---

[1]) Mot dette blev det innvendt at der var ingen hygge i en slik «bestilt» menighet. — Ganske uenig!

En tanke kan det også være om vi ikke burde legalisere *husdåp,* slik som praksis er i den svenske kirke. Denne høitid i hjemmet vilde iallfall være langt mer kirkelig og meget mer i Kristi ånd enn den nu praktiserte ordning i byene.

Hovedsaken er at vi setter noget inn på å avhjelpe den dobbelte nød som nu skriker oss imøte på dette felt.

En liten ting er her å nevne ved selve dåpsliturgien. Den er jo som helhet så rik og så vakker, at f. eks. vår svenske søsterkirke med rette ser med misundelse på den. Men nettop på det punkt vi foran har rørt ved, lider den nu av en stor feil. Den slutter ikke foreldrene inn. Jo, vil dere si, det står jo nettop om spørsmålet som rettes før dåpen: «Presten sier til fadderne og foreldrene: Vil I at dette barn skal døpes o. s. v.» Ja, vel, men hvad hjelper det at det står der, når ingen får vite det. Presten sier jo bare: «Vil I . . . Hvilke «I» der menes, kan ingen ane; nærmest blir det bærekonen. Allerede nu bør derfor presten her ta de ord som er trykt med petit i alterboken op i selve den tekst han skal lese og si: «Så spør jeg dette barns foreldre og dets faddere . . osv.» Derved får spørsmålet en adressat og derved rykker kirken foreldrene med inn som deltagere i handlingen. (Altså bør, hvor dette er skikken, også foreldrene reise sig under deres barns dåp, og ikke bare fadderne).

Så liten denne ting er, så er den dog i det lange løp stor, og det er synd at vår alterbok ikke her har tatt konsekvensen av sine gode intensjoner. Vi får da gjøre det selv. Det kan ikke være nogen ulovlighet.

— Alt dette har handlet om høimessen, som jo er det avgjort vesentligste i vår kirkes gudstjenesteliv. La mig i tilknytning til de foreslåtte endringer tilføie den selvfølgelighet at jeg på ingen måte mener at høimessens herlighet står eller faller med slike endringer. Vår høimesse står så høit at den er hevet over en slik betraktning. Men overfor det kjæreste man har, blir hver detalj som kan befordre livet og rikdommen deri, en stor ting. Hver detalj i høimessen er derfor så å si en hovedsak, en livssak. Og i lengden vil helheten lide og svekkes, hvis vi ikke har levende omsorg for detaljene.

Utenfor det program for endringer som her er optrukket, står selve det hovedprinsip at våre kirkesøkende blir *aktive deltagere* i gudstjenestelivet. Det er sørgelig hvordan det for tiden er en katastrofal nedgang i så måte. Det er en liturgisk opgave av første rang å gjøre alt som gjøres kan for

igjen å få menigheten med f. eks. i sangsvarene. Det har med rette vært pekt på at de — tildels ganske unødige og malplacerte — «forbedringer» i tekst og melodi som hver av de nye alterbøker — først «liturgisk musikk» og så «gradualet» — *begge avvikende fra hverandre* — har bragt oss, fullstendig har lammet lysten og motet hos de syngende i kirkestolene. Der kunde her være mangt å si, men la oss iallfall ha dette som vårt store arbeidsmål: å få dem aktive. (Da må vi selvfølgelig ikke begå noget slikt som å servere solosang i våre gudstjenester! Dette er i høimessen likefrem ulovlig!)

Der kan sikkert samles og utveksles råd og vink mellem prestene om midler og veier til denne opgave.

I det hele tatt bør vel en liturgisk nevnd sette sig i forbinnelse både med prestene og med menighetsrådene (og andre interesserte) for å innhente erfaringer fra vårt gudstjenesteliv.

III.

Mange vil mene at de hittil omtalte endringer ikke er så viktige som *nye utbygninger* av gudstjenesteformer vil være.

Utbygningen gjelder dels de gudstjenester vi allerede har og dels nye former som holder på å danne sig eller som vi bør la få lov å danne sig.

Også i høimessen er der noget som burde utbygges. Det gjelder først og fremst selve *kirkeåret* og dets plass i gudstjenesten.

For at De straks skal forstå hvad jeg sikter til, så la mig ta et eksempel. Det gjelder intet mindre enn kirkens årsdag, 1ste søndag i Advent. *Dagen nevnes ikke i kirken!* (Bortsett fra den tilfeldige mulighet at det passer i prestens preken at han nevner den). Der er intet som understreker dagen i liturgien. Denne søndag er liturgisk som alle andre vanlige søndager. Mens kirkens årsdag i andre evangeliske samfund er en *stor*, en *ekstra* festlig søndag, feirer den norske kirke sin årsdag uten å markere dagen, ja idet glemsel og uvidenhet hviler over den.

Bare en sån liten ting vilde hjelpe som at dagen blev *nevnt*, f. eks. i *kollekten.* Kollekten burde være en bønn for kirkens

år og dets virke. Eller om det skjedde ved evangeliets lesning: Dette hellige evangelium på kirkeårets første dag skriver o. s. v. Men selvfølgelig bør der gjøres mer. Efter mitt skjønn burde der være særskilte liturgiske former for denne søndag. Et minimum i så måte vilde være at der blev adgang til — som på de 3 store høitider — å bruke *prefasjonen* istedetfor kollekten for ordet; eller helst at prefasjonen *skulde* brukes denne dag. Er det nogen mening i at vi ikke denne søndag skal få synge Sanctus: Velsignet være han som kommer i Herrens navn, Hosianna i det høieste. Dette er jo nettop denne søndags særegne ord! — At presten bar festklær som på høitidsdager, burde være selvsagt.

Denne utbygning av kirkeåret skulde så føres videre. Hver søndag burde nevnes med sitt navn, og de særskilte søndager og festdager utbygges mere enn nu. Tenk bare på en slik dag som *Allehelgenssøndag!* De senere år har vist et utvetydig behov i almenheten til å få denne dag (og allehelgens-*kvelden)* feiret i særlige former.

Jeg mener ikke at man i en slik utbygning av kirkeår og festdager skulde legge nogen hovedvekt på liturgiske spesialiteter, altså hverken på særskilte melodier i kirkesvar og messeord — som i Sverige — eller på å få kirkens år frem i messehaglers og antependiers *farver*. Disse ting kan være bra nok, men det er så yderst få som makter dem, og ut fra vårt ledende synspunkt: at liturgien skal styrke menighetslivet og heve andakten, må disse ting kalles underordnede. De er dessuten sterke fristelser til estetisk overbetoning. Ja, det vil være å *begynne i den gale ende* hvis vi skal *starte* med slikt.

I en underlig stilling er *Nyårs-helgen* kommet. Den mangler ethvert anstrøk av fest i kirken samtidig som folk mer og mer begynner å søke til kirken for å feire den. Forklaringen er enkel nok: kirken har sitt nyår ved Advent; kirken har aldri villet anerkjenne den «verdslige» kalender og dens nyårsdag. Kirkelig er 1. januar 8de dag efter jul — den er *omskjærelsesdagen,* den er Jesu navne-dag. Nyåret nevnes ikke med et ord i kollekten. Hvor naturlig om kollekten her hadde vært en *nyårsbønn!* Og hvorfor ikke gi dagen i kirken den plass og det utstyr (f. eks. fest-vers på prekestolen) som menigheten faktisk er innstillet på?

Her melder nu også nyårs*natten* sig med sine krav på å få en særskilt liturgi. Som det nu er, går alt den kvellen rent tilfeldig for sig. Det er i så måte typisk at endog gudstjenestens navn er helt på det løse. Nogen averterer midnattsgudstjeneste, andre våkenatt, nogen sier vigilie-messe, andre vespergudstjeneste; endelig har jeg også sett avertert: «Musikalsk gudstjeneste»! Alt dette kan være bra nok som tegn på at der er liv i tingene — og liv er der, for vi har snart ikke en eneste anledning hvor kirken er så pakket som denne natten —, men er ikke denne løshet utiltalende og også risikabel i lengden?

Jeg mener også at der er all grunn til å få en særskilt liturgi for *ungdoms-gudstjenester*. Mange av oss holder i juni og juli en rekke høimesser ved særlige ungdomsstevner. Tekstene (særlig epistlene!) passer i reglen svært dårlig som utgangspunkt. Og liturgien efter prekenen viser sig ved disse leiligheter fra sin aller svakeste side — den er alt annet enn ungdoms-tiltalende; alt annet enn sprudlende. La oss tenke på å komme ungdommen i møte med en særskilt ungdomsmesse ved slike leiligheter.

Er ikke også *barne*-gudstjenestene alt for stive? De er jo bare en lommeutgave av de voksnes messe. Det er ingen sak når man har biskop Lunde til å tale; men vi andre kan ikke fra prekestolen få *responsorier* i gang. La oss, d. v. s. la barna få slike responsorier i liturgisk form, gjerne delvis uten musikk. En barnegudstjeneste skulde efter sakens natur særlig gjøre barna *aktive*. Men den liturgi vi nu har (mon der forresten fins nogen som bruker den?) er nær sagt død for barna.

Men så har vi *aftensang* og *vesper!* Her roper man at aftensangene er så dårlig besøkt, ja at de er næsten verdiløse. Nei, de er alt annet! Om det så var bare for prestenes skyld alene, så burde de beholdes. De er våre mest *religiøse* gudstjenester! De har et preg av det intime og det ukunstlede, et preg av de stille i landet. De innbyr ikke til taleprestasjoner, men til fordypelse og andakt. Den som ikke kan og vil tale til aftensang, burde aldri få tale til høimesse!

Men dette betyr ikke at ikke aftensangene burde ha en rikere

form. Er der nogen som helst mening i dette å la *alteret* være dødt som nu under den første halvdel av andakten? Intet ord fra alteret før presten går på stolen! Alteret skulde ved aftensang nettop være et andaktens centrum. Her må noget gjøres!

Om *vesperne* skal her bare sies den enkle ting at vi ennu ikke har nogen virkelig vesper i Norge. Den *virkelige* vesper er nemlig en *enkel* andaktsstund i liturgiske former, den er alt annet enn en konsert, alt annet enn et stort apparat. Hvad vi trenger er derfor så å si *hverdags-vespere.*

Dermed vil jeg ikke ha sagt at de vespere vi har fått, ikke kan være verdifulle. Ja, man kan vel trygt mene at uten arbeidet for *fest-vespere* vilde sansen for disse liturgiske former overhodet ikke være blitt vakt hos oss! Og vi trenger jo absolutt ved store kirkelige leiligheter å kunne utføre noget særs fyldig og festlig. Det er en ære for vår kirke, det har styrket oss, at dette arbeidet er blitt utført.

Men nu gjelder det sandelig at vi ikke forskyver hele vesperideen og gjør disse andakter til en slags liturgisk overklasseeie. En virkelig vesper skal kunne holdes uten noget stort apparat. Vi må bli uavhengige av de store kor, ja også av den messekyndige prest[1]). Av alle aktuelle opgaver i ny-utbygning vil jeg anse denne som den viktigste. Hvad om våre aftensange blev gjort til slike virkelige vespere?

Opgaven er påtrengende også fordi kirken slett ikke har sørget for å ha ledelsen i den store vesper-utvikling som har gått for sig de siste år. Hos publikum har man altfor meget fremkalt forestillingen om at en vesper var hovedsakelig kirkekonsert, en slags ufarlig kirkegang. Men der skal alltid være en *risiko,* en kristelig risiko ved å gå i kirke. Man kan risikere å møte Herren selv, når man går inn i Hans hus! For å si det skarpt: man kan aldri nøitralisere risikoen for å møte *domsordet.* Man kan derfor aldri garantere nogen en behagelig kirkegang, selv ikke ved «vespere».

Men det er dette som holder på å skje med vesperne. Og derfor er de for tiden en likefrem fare. Jeg gikk en gang

---

[1]) Samtidig vil jeg dog gjøre den bemerkning at man ved de s t o r e leiligheter alltid burde sørge for en flink liturg. Vår kirke skulde samle på slike og benytte dem.

ut av en kirke efter en vesper sammen med en normal svensk grosserer. Han sa: «Ja, det här var en mycket angenäm aftonunderholdning». Det klang for mig som et faresignal.

Og samtidig må man jo være opmerksom på at disse musikalske og liturgiske vespere dog har en særlig opgave overfor vår tids mennesker. Mange av dem ønsker nettop å møte Gud *utenom presteprekenen.* Dette skulde vi bare være glad for, hvis vi da mener det alvorlig når vi bekjenner at det er vanskelig for oss å preke rett. Det er derfor ikke så at vesperne skal gjøres kristelige derved at vi prester preker mere i dem. Talen i en vesper *skal* være kort. Guds tale skal lyde i andre former enn i prekenens. Her kaller tidens mennesker på oss.

— Nu kan jeg ikke vente at opmerksomheten skal kunne holdes lengere, slik som vi her må skifte fra det ene til det andre. Men et eneste ord om liturgien ved våre *begravelser* vil vi ha med. Vi får jo nu gravkapeller snart sagt i alle byer og bygder. Der er en gravkapell-mani oppe i tiden. Altså er øieblikket nettop nu kritisk: skal vi fornye begravelsesliturgien, må det være nu. «Ritualet» leses! Men hvor er det ikke fattig. Opgaven er ganske enkel: et *alter i hvert gravkapell* og alltid en «messe» hvor jordeferden foregår fra kapell. Hvad rett har man ellers til å kalle disse likhus for *kapeller* når de ikke har alter? Og så en liturgi som utelukker det drap på samfundsfølelsen i sørgeskaren som det er når fellessangen erstattes med solosang! En liturgi som dessuten enten utelukker kransepålegningen eller henlegger den — likesom de andre verdslige forberedelser — til tiden *før* den kirkelige akt.

Dermed er ikke opgavenes fylde uttømt, men det må være nok med det som er sagt til å vise at vi trenger en central for det liturgiske arbeide i vår kirke[1]).

Som avslutning kan det være riktig å peke på den liturgiske opgave som ligger i å få det rette *samarbeide mellem alter*

[1]) Om innførelse av privat skrifte og av særskilte skriftemålsgudstjenester (uten påfølgende altergang) måtte jeg for tidens skyld henvise til en artikkel i samme dags nr. av «Nidaros» (24/10 27). Om dette viktige punkt kan der siden bli anledning til å tale i Kirke og Kultur. Sogneprest Theodor Dahl har i vårt augusthefte allerede vært inne på saken.

og orgel i kirkens liv. Og denne opgave står i forbinnelse med en langt bredere opgave, nemlig den å få det *kirkelige synspunkt* frem som det centrale i alle bestrebelser angående kirkekunst. De siste år har vært rike på tiltak og ideer — især på restaurasjonsideer, både i arkitektur og kirkeutstyr. Men ledelsen har vært hos de sekulære krefter, hos «spesialister» og «sakkyndige». Ære være disse folk. Vi kan hverken undvære dem eller fulltakke dem nok for deres iver og deres arbeide. Men de har en egen skråsikker egensindighet ofte, en slags von-oben-herab-måte å ta tingene på. De alene vide! Ved restaurasjoner av kirker eller endog ved planleggelse av kirkeutstyr ser man ganske forbi prest og geistlighet. Det er som om de regnes for uvedkommende! Nogen skyld har vi selv — fordi vi sommetider har vært dumme, men fremfor alt fordi vi ikke har erhvervet oss viden og ikke har opøvet vår sans. De andre har *villet* noget, men har kirken villet noget? (Bortsett fra å si nei ofte?) Det er skyld på begge sider, men også opgaver for begge i samarbeide!

Dette kommer til å få en særskilt betydning når det gjelder *orglet*. En del erfaringer som jeg har gjort selv ved besøk i forskjellige kirker, og erfaringer jeg hører at andre prester har gjort, gir mig inntrykk av at der holder på å gro frem et slags *organistvelde* i kirken. Det stikker jo tydelig hodet frem også i de siste kirke-musikalske bøker vi har fått. Jeg skal ikke her nevne op bevisene. Men følgene er tydelige nok: hvor organisten vil spille en rolle istedetfor å spille kirkemusikk, der blir gudstjensten ødelagt. En dominerende organist er like så skjebnesvanger som en dominerende prest. Det som mangler oss er en sund *regulering* av forholdet. Hertil trenges også at én har den endelige avgjørelse i alle tvilstilfeller — som bør innskrenkes til å være de ferrest mulige. Det eneste riktige og naturlige er et felles tjenersinn hos prest og organist overfor deres begges overordnede: menighetens andakt, gudstjenstens herlighet. Og hvad skylder ikke vi prester ofte vår organist! Det har sikkert ikke hendt bare mig at jeg kunde gå fra kirken med den tanke: Gud skje lov for organisten![1])

[1]) I debatten nevnte biskop Lunde at han fra beste hold visste at organistene selv led under det her omtalte «organistvelde». Organist-

Altså: de liturgiske opgaver krever et vidstrakt samarbeide. Men da må vi jo ha et *organ* i kirken til å delta på dens vegne. Ingen har ment at Kirkedepartementet selv skal være dette organ.

Liturgiske nybrottstider kan lett bli gudstjenstlige opløsningstider! Ser vi denne sannhet i øinene, så skulde videre argumenter for oprettelsen av en liturgisk nevnd for den norske kirke være overflødige.

---

foreningens formann hadde sagt ham at ønsket om en regulering og om et bedre samarbeide var meget sterkt hos hans fagfeller.

I desemberheftet skal da også Kirke og Kultur bringe den tale som organist W. Huus-Hansen nylig holdt i Trefoldighetskirken for teologiske studenter og professorer om kirkemusikken og gudstjenesten.

DET MODERNE HOS JONAS LIE — I LYS AV IMPRESJONISMEN

Av lektor B. M. Kinck.

III.

Jonas Lie hadde anlegg som lett vilde finne sin naturlige utløsning i impresjonistisk kunst. Sammen med det lune forstående smil finner vi noget visst eksplosivt og springende fantasifullt ved hans temperament. Intenst følsom er han i sin mottagelighet for inntrykk og viser alt fra «Den Fremsynte» — tross tekniske mangler — en betagende evne til å overføre sine inntrykk til andre. Hans styrke var ikke det linjeklare og koncise, men snarere intuitiv seerevne. Som en æolsharpe bevrer hans fine nerver under de linneste bevegelser fra andre menneskers sjeleliv. (Smlgn. Gerhard Grans udmerkede lille avhandling i «Norsk Åndsliv — —»). Dertil hadde han en utpreget sans for personlig selvstendighet i alle forhold og næsten lidenskapelig interesse for alle naturlige livsytringer samt uvilje mot all småskåren konveniens. Hans erfaringer i det praktiske livs tjeneste gav *realismen* grobunn — om enn en viss romantisk idealitet sammen med senhet i utdypelsen av erfaringene lenge fikk ham til å stritte imot. —

Alt i 60- og 70-årene gikk den realistiske luftning gjennem Europas åndsliv — og impresjonistisk tendens gir sig alt merkbart til kjenne — også utenfor Frankrike. Og fra 1882 tar Jonas Lie i vintertiden ophold i Paris, mens den lille fjellidyl Berchtesgaden oppe i de baierske alper blir hans sommerophold. — Allerede forut har Lie uttalt at det for kunsten gjelder å «ramme tingen som fugl i luften» — livets refleklys var det det kom an på (blikket mere enn øiet — —). Og det er vel sannsynlig at denne synsmåte utvikler sine nye eiendommelige former nettop i Paris — under innflydelse av de franske kunstneres salonger som han ivrig besøkte — og un-

der omgang med de norske malere som selv var grepet av det seirende «nye». Det er iallfall på denne tid han skaper sig sin nye fremstillingskunst. En kunst som er mere impresjonistisk enn selve den samtidige franske — i literaturen. «Han har», sier den danske forfatter Herman Bang i 1890, *«i et avsides land i en nye literatur nådd til å skape fremskridt i romanens form som ikke er nådd av nogen samtidig i selve romanens land: Frankrike.»* Hans metode «flyttet milepæler i all nordisk roman — såvisst som ingen nordisk romanskribent — selv om han ikke vet det eller iallfall ikke tilstår det — er forblevet upåvirket av den impresjonisme som J. L. har skapt.»

Denne kunst er utvilsomt både først og sist hans egen. Men hans hustru forstod (som alt ofte før) å føre hans rigdom av oplevelser og syner inn i et spor hvor de ikke løp løpsk — fant vei ut hvor fantasien holdt på å renne pannen mot veggen —. Mest kun forsåvidt har vi derfor grunn til å spørre med det spøkefulle vers: «Av alt dét gode som du skriver, Jonas — hvad er vel ditt — og hvad er konas? — —»

Den nye stil demrer alt i «Livsslaven», men er mere iøinefallende i de næste romaner: «Familien på Gilje,» «En Malstrøm,» «Kommandørens døtre,» «Et samliv», «Maisa Jons.»

Den skarpeste motsetning til den nye fremstillingsmåte finner vi naturligvis ikke i den nærmeste tid forut eller i samtiden. Men i visse gamle romaner. Hvor *forfatteren* så å si er allesteds med og bruker pekepinn — legger an på å vise oss sin sympati eller uvilje med personene, griper ordet til forsvar eller angrep — eller almindelige moralske betraktninger.

I den *realistiske* roman skal forf. så å si forsvinne i de billeder han vil vise oss, personene skal avsløre sig selv gjennem ord, minespill, bevegelser og handlinger, — og utfra dette skal det overlates til leseren selv å bedømme dem. Og forf. skal ikke være nogen pekepinn for å fortelle oss hvad som er rett eller urett. Han skal med hensynsløs sannhetskjærlighet vise oss virkeligheten slik han har sett den — så livaktig som han evner. Indirekte vil nok likevel forf. røbe sig, i emnevalg, i fordelingen av lys og skygge, i måten å se og opfatte de forhold han skildrer. Men ikke direkte. — Men

selv om forf. holder sig selv utenfor romanen og vesentlig legger an på å vise oss det hans dikterøie har møtt, kan han gå frem på forskjellig vis. Når en eldre forf. skildrer oss et landskap, tar han gjerne alle detaljer med — det blir lange trettende naturbeskrivelser som stanser fortellingens gang og lett får oss til å lenges videre, eller til å glemme hvad det egentlig gjaldt. Og når han presenterer sine personer for oss, skal vi gjerne værs'go gjøre oss ordentlig kjent med dem med én gang — karaktertrekk såvelsom ansiktstrekk og klædedrakt — og kanskje få en hel del om deres fortid med. Og inne i et hus skal vi se oss riktig grundig om straks — i alle kroker og på alle vegger og møbler.

Helt anderledes går den moderne roman til verks. Og Jonas Lie er som nevnt den mest konsekvente realist og impresjonist — i familieromanene fra 80-årene av. — For det første er nu forf. så godt gjemt i romanen at alt *det* gir oss forestillingen om at vi får se scener av det virkelige liv. I optrin efter optrin lar han menneskene passere revy for oss. Men han resonnerer aldri over det han viser oss, og vi kan vanskelig nogensteds snakke om at en av personene er talerør for hans mening — de *lever* for meget til det. Vi skal selv se og dømme. — Og det var nettop i en tid med det vi kaller *problem-* — og *tendens*-litteratur. Alle brennende livsspørsmål — arbeidernes og kvinnens stilling i samfundet — religion og moral — *alt* blev drøftet — ikke bare på talerstoler og i diskusjonsklubber, men også i diktning. — *Teoretisk* het det sig at forf. skulde være skjult i sitt verk. Men samtidig vilde han optre som forkynner. Og selv om han ikke optråtte på rent gammeldags vis med betraktninger og resonnementer, hendte det dog ofte at tendensen kom nokså høirøstet til orde gjennem et eller flere talerør, og der var en mistenkelig skarp fordeling av lys og skygge — alt efter de anskuelser personene representerte. Selv ikke en dikter som Bjørnson er fri for det. Og i *Kiellands* romaner trer tendensen enda sterkere frem. Under lesningen blir vi lett revet med av den blendende stilist — så meget mere som hans personer saktens ikke er talende skygger, men iklædt kjøtt og blod. Men efterpå — under overveielsen — kan nok det gamle ord dukke frem: «Man merkt die Absicht — und wird verstimmt —»: Mon ikke

billedene var noget skjevt tegnet — også med hensikt? — Men det hender jo også at selv Kielland kan være merkverdig objektiv. Som ved skildringen av haugianeren Hans Nilssen Fennefos i «Skipper Worse» — kanskje den reneste og edleste av alle hans skikkelser, men i anskuelser og vesen så diametralt motsatt ham selv. For K. synes aldri å ha været i tvil om riktigheten av sin ateisme — om enn hans hån har været mere rettet mot statskirken enn mot det haugianske lægmannsvesen og den kristne religion selv.

Nu — K. nekter ikke selv tendensen i sine romaner. Han vil at de skal føles som krigserklæringer. Derfor *må* han overdrive, sette på spissen, mener han. Men det vilde ikke Jonas Lie. Han var nok også optatt av livsproblemene på denne tid, men blandet sig ikke høirøstet inn i partistriden, og allerminst i sine romaner. I «Livsslaven» kan vi nok si der er en sosial tendens. Vi merker i understrømmen den varme medfølelse med Nikolais sørgelige skjebne, og kanskje også en viss indignasjon over slike samfundsforhold. Men skjebnen rulles frem for oss i stillferdig enkelhet slik at vi *tror* på den. «Der er ingen person som henger et sosialistisk hjerte luerødt utenpå sin vest. Der fullbyrdes kun yderst stillferdig en skjebne.» (H. Bang). — Og enda mindre kan vi tale om tendens i de næste romaner. Enda nok både «Fam. på G.» og «Kommandørens døtre» (og «Maisa Jons») har med samtidens livsproblemer å gjøre. De kom, sier H. Bang, på en tid da kvinneemancipasjonen «var blitt til sådant noget som reformdrakt og indignasjonsliteratur,» som man enten var lei av eller lo av. Men her møter saken oss med livets egen stille troverdige tale. I de kvinneskjebner som lever for våre øine. Og med hans nye impresjonistiske fremstillingskunst.

Lie forteller oss i grunnen ikke så meget *om* sine personer. Han viser oss dem. I situasjon efter situasjon. Og vi lever med likesom samtidig — det er formelig som en serie impresjonistiske malerier glimter forbi øiet vårt. Vi ser menneskene som de står og går og hører dem snakke, og ser deres uvilkårlige bevegelser og minespill *mens* de snakker, merker tonen, måten de sier det på. Kort sagt: vi ser dem leve for våre øine i *nuet*. Følger dem derfor ikke i langsom utvikling,

men så å si *sprangvis* — fra situasjon til situasjon. Både Bjørnson og Kielland kan la fortellingens gang brytes av tendenspregede diskusjoner, eller av beskrivelser som vel kan kalles naturalistiske, men som mangler impresjonismens livsbevegelse. Endog den ellers så friske og poesirike «På Guds veie» har slike døde sider. — Men Lie lever for intenst med sine personer til det — deres liv besværes ikke hverken av filosofens tanker eller av forskerens mikroskop. «Som et diktningens glødende sverd inn i hjertet slengt, rammer det sikkert og dødende, straks det ei kjennes som — *tenkt*» — er hans egne ord. Til den nevnte roman av Bjørnson er det ikke så vanskelig å lese sig til at dikteren selv hadde måttet sende bud efter doktoren[1]) — og kanskje efter en botaniker med. Men kaptein Jæger og hans hester glir umerkelig inn i bevisstheten — enda nok Lie hadde hatt god bruk for det han fikk vite av sin venn maleren og kapteinssønnen Werenskiold. — Alt er nemlig her ledd i livets bevegelse. Detaljer i mengde. Men ingen døde. Bare slike som griper inn i øieblikkets situasjon, spiller med i handlingen — bidrar til helhetsinntrykket. Men *her* er ingen ting for liten, for hverdagslig. Ja nettop i hverdagslivet og i hverdagsdrakt fullbyrdes disse skjebner.

Denne kunst gir altså en fortsatt rekke av ydre foreteelser. Men bare derved får de betydning at de avspeiler stemninger, og stemningene igjen temperament, karakter. De må kaste lys *innover* — i sjelens liv. Og dette liv blir oss klarere og klarere eftersom fortellingen skrider frem. I de første scener hender det nok vi føler oss litt forvirret — synes ikke vi riktig forstår hverken menneskene eller deres livsforhold noget videre — det blir så mye ordbulder og flimring av bevegelser — uten tydelig forklaring. Bare nogen anelser demrer. Som i livet selv. Men senere møter vi de samme mennesker igjen i andre situasjoner — skjelner bedre stemmene og forstår dem bedre. Og til slutt er det kanskje som vi har levet sammen med dem i lengere tid. — En anmelder av «Fam. på G.» blev liggende flere timer halvvåken om natten efter å ha lest den — han lå og studerte på hvor i all verden han hadde truffet kaptein Jæger — han syntes så tydelig han hadde vært sammen med både ham og Ma og Inger Johanne og de andre

[1]) Man vil huske den detaljerte beskrivelse av doktorfruens sykeleie.

i det virkelige liv. Hemmeligheten lå naturligvis bare i den livaktige og troverdige tegning —. Men det er karakteristisk at Kielland kalte denne bok «en nydelig roman om ingenting» — fordi tendensen ikke var skarp nok. Mens Lie på sin side satte «Garman & Worse» over «Arbeidsfolk» fordi menneskeskildringen i den første ikke var så skadet av tendens og karikatur —.

30 år før «Fam. på G.» var det utgitt en bok som den i mangt minner om: Camilla Collets «Amtmandens døtre». Motivet er vesentlig det samme, miliøet beslektet, og personene likeså. Også den har enkeltheter av kraftig realisme. Men ellers — en veldig forskjell — som 50-årene var forskjellige fra 80-årene, og C. C. i hele sitt temperament og sinnsretning var forskjellig fra J. Lie. Hun gav noget helt nytt ved å kaste et problem inn i samtiden — mens det nye ved Lies fortelling var at her det samme problem levet sig umiddelbart og umerkelig frem i lyset gjennem menneskeskildrende kunst. Hennes roman, som hun selv senere kalte «et skrik — hennes livs lenge tilbakeholdte» — var skrevet med noget av et romantisk ridderideal i hjertet, og med en lidenskap som var båret av skuffet kjærlighet — til en mann som hun aldri kunde ophøre å beundre, samtidig som hun var tilbøielig til å beskylde ham for erotisk sport (smlgn. dagboksoptegnelsene). Og rent motsatt all impresjonisme i stilen griper hun ofte ordet til personlige betraktninger. Midt under den avgjørende scene med Kold bryter hun plutselig av: «Arme Kold! Kjære leserinne! Hvis du er over 20 år — er du under 20 år, nytter det ikke — men hvis du er over 20 år, så vil vi her, nettop her, førend du ganske bryter staven over ham, legge et ord inn for ham.» — Hun finner det nødvendig å forsvare heltinnen Sofie for leserinnen da hun bestemmer sig for et fornuftgiftermål med presten —.

— Og med all sin kulturhistoriske interesse virker Margretes optegnelser nærmest tyngende i fortellingens gang. Livsillusjonen brytes derfor så lett. Disse menesker gir oss i stemninger og anskuelser så altfor meget av forf. selv. Og vi protesterer kanskje. Visst er det bygget på oplevelser ja. Nettop derav denne personlige glød. Men vi funderer på om ikke forf. har vært blendet og forutinntatt av sin lidenskap. Derfor tror vi ikke så helt på hverken personene eller situasjo-

nene. — Lie derimot «gjengir» uten annen lidenskap enn kunstens. Men med en understrøm av varm *medfølelse.* Her faller gjerne all protest stillferdig til jorden. Fordi vi ser med ham alt sammen vi også. Og med noget av gjenkjennelsens glede.

I «Svundne tider» bruker Lorentz Dietrichson de sterkeste lovord om Camilla Collets *stil.* Den «har ingen av våre forfattere — mannlig eller kvinnelig — hittil (1894) overtruffet, få nådd — —». Ordet slutter her om tanken «som huden om musklene, elastisk som denne, gjennemsiktig, finfarvet av alle tankeårenes forgreninger som denne.» — Og ganske visst har denne stil både eleganse og en viss smidighet. Men mon ikke nutidens stundom finner også den noget tung? — *Kielland* derimot beundres fremdeles av ungdommen — hans stil står vel under hennes i nervefin følsomhet, men kan fullt ut måle sig i eleganse, og overgår henne i smidighet og friskhet. Han den eneste som kanskje kunde kalles lystseileren i den tunge norske dikterflåte, sier Bjørnson i en revy over de europeiske dikterflåter i et amerikansk tidsskrift. Ja som *stilist* er han iallfall lystseiler — han seiler med frisk vind gjennem alle sproglige vanskeligheter, forbi alle skjær uten en eneste gang å kantre eller støte på. Nogen *innviklet* periodebygning finner vi jo ikke hos ham. Men han skyr slett ikke undersetninger for det, det kan gjerne være flere av dem også, han krysser bare så behendig og sikkert at man aldri blir brydd av dem. Tvertimot hører de *med* til smidigheten, de såvelsom det lille fint beregnede støt med den slepne kordespiss —.

Jonas Lie er langtfra nogen lystseiler. Hos ham ingen elegant glideflukt, men heller en litt humpende «sprangvis fremrykning». Bruker han lengere perioder — og det hender —, får vi ofte inntrykk av knudret terreng som han har litt vondt for å komme igjennem uten å snuble. Men andre steder glir det igjen næsten lekende lett. Den impresjonistiske trang spiller nemlig inn her. Dette at han vil direkte frem. Være muntlig. Eller på annen måte gjøre øieblikdsinntrykket levende. — Derfor f. eks. det *pågående billedsprog,* hvor billedene somme tider rent tumler inn over hverandre. — Og dernæst dette at han mest mulig undgår de farveløse ord og vendinger som ingenting lar oss se — og, stundom mot alle gram-

matikk, går like på saken med malende ord. Således undgår han helt å føie til de almindelig replikkord: sa, svarte, spurte han, men lar et uttrykk følge som gjengir måten som replikken sies på — eller de bevegelser som følger den. — Kaptein Jæger har halvsovet mens Ma har lest høit for ham et brev som han ikke liker: «Æsch —slike gamle jomfruer!» våknet kapteinen. «Videre — videre — er det mere?» — «God dag, Ma — god dag,» kysset han henne hastig —; «jo — jeg lever vel.» — Se å få vite det av far,» vendte hun sig fortrolig til ham. — «Huttetu — surt og koldt,» gned han hendene.» — Selve replikken blir ofte noget stakkåndet ved at den talende avbryter sig selv. Lie er naturligvis ikke den første som lar *det* skje, så almindelig det er i tale. Men han lar også ofte *tanken* avbrytes på samme måte. — Endelig kan øieblikkets inntrykk også bli fremhevet ved at en legemsdel eller et klædesplagg som er særlig iøinefallende eller karakteristisk, trer istedenfor personen selv. «Jah jah,» mumlet brunkappen.» «Brunkappen kom gråblek henimot henne.» —

Denne metonymi er forresten brukt lenge før Lie. Og senere mere av andre. Med en viss naturlig ynde i Dikken Zwilgmeyers «De fire kusiner»: «Bestemor vendte sig i all sin majestet mot de to hvite nattkjoler som stod skyldbevisst foran henne.» (to halvvoksne småpiker som har røkt cigaretter om natten). Med mere manér stundom hos Barbra Ring, som i «Guldkappen»: «En rød strikkelue over en grågul smal kåperygg og to lyse fletter sang høiest.» — «En gulgrønn ulster med mave kom og pekte på land.» — «Op gikk døren, og inn snudde en rund grå rygg som stod lenge mens døren blev lukket. På den annen side hadde ryggen langt grårødt skjegg og små lure øine.»

Det er ikke fritt for at der i det hele lett blir noget stakkåndet over den utpreget impresjonistiske stil. Og i sin yderliggående form passer den visstnok best i forbindelse med forretningstravelhet — og især jobbeåndens febrilske uro og flotte vesen — mindre i en ren familieroman —. Det er derfor nok ingen tilfeldighet at den ingensteds er mere voldsom i sin ugrammatiske kantethet og mere hastig springende i sitt tempo enn i «En malstrøm —» som nettop behandler uvederheftig flotthet — svindel — krakk — det er formelig som vi

merker malstrømmens hvirvler i selve stilen. Mens Kiellands «Fortuna» fra samme år og med samme motiv har hans vanlige glidende, klassisk musikalske rytme — om enn med fart og liv nok. —

Sakførertiden i Kongsvinger, som blev så «skjebnesvanger» for Lie og efterlot så sterke inntrykk, dukker jo stadig påny op i hans minne og antar forskjellig skikkelse. Men første gang i «En malstrøm». Her en del prøver på dens hvirvlende stil: «Jeg sier det jeg sier jeg,» — fór han raskt op og slengte cigarstumpen i ovnen — —.» — «Eftersom hun så ham, følte hun sig mere og mere forarget. Her skjedde jo en av husets rettmessige børn den skrekkeligste urett. Og der gikk de alle — —. Hilda holdt jo på å bli rent forstyrret. De kunde da ikke drive ham fra gården som en annen hund! — —». — «Forlibte som rotter begge to!» påstod tolderen, — sitter der hos Mads Foss og spiller bort i natten og grubler på å fri — og Robarth gjør ve — hers!» harket han for latteren. «Jamæn gjør han vers — — he — he og — drømmer!» jog han stokken inn i luften.» — «Der er noget i veien med Marianne idag,» kom det så grundende mellem to glassvaser, som skulde forsiktig inn på brettet, — innen hennes ivrige tanke i næste øieblikk igjen styrtet sig i havet av det kommende aftensbords utallige ansvar og bekymringer.» — «Det var som et vilt hav å styrte sig blindt i — —»: alle hensynene nemlig, alt som folk vilde tenke og kritisere om hun, husjomfruen, sa ja til husets sønn Henrik som nettop har fridd til henne i kjøkkenet — men et par linjer efter: «Kjøkkenkniven falt nedpå benken — — og Kirsten styrtet sig i havet! — —» «Han slengte om i gatene og tygget på en utgydelse så det skulde knake i dem!» — «Det lysnet over hele Andreassen; han fikk en annen reisning i karjolen. — «Og den hvirvelvind og røk av rykter og snakk som hadde æset sig op i anledning av møllesedlene, var jo hastig dumpet ned igjen — her var nok av interesserte brandslukkere. Buås selv vilde nu ikke engang høre på det øre — —.» — En slik billedtummel vil vanskelig finne nåde for grammatikeres domstol! — «Hans tanke svevet, mens den lette efter utveier, med en viss skremt nysgjerrighet hen over randen av undergangen. — «Han hadde behøvet to, tre alvorlige dukkerter ned i Fossegårdsforblindelsen før han blev helt

klar — —.» «Han gikk blek beveget oppe i Sørsalen og viste henne Fossegårdsmalstrømmen! — Stirret i hvirvelen som den hadde dreiet sig sålenge de kunde huske tilbake, dekket av en døvende røkskodde over hele distriktet — — tobaksskyer og toddytåke — — og på bunnen av det hele en sugende, slukende trakt: — brennevinsglasset, drammen — den lille sup med de mange navn hvortil hans far hadde vært forfallen, og kanskje hans far før ham —.» — «Som om jeg ikke er vant til å sluke glør uten å trekke på munnviken!» utstøtte han koldt bittert.» — «Jeg vil ikke skjule at det er en beslutning som er tatt i den hele samlede direksjon,» slo bankchefen øinene op på ham.» —

Det virker formelig som et hvilepunkt i det rivende tempo og den kinematografartede billedforevisning når forf. efter krakket likesom puster ut i noget som nærmer sig en personlig «betraktning»: «Når malstrømmen har trukket seileren under, stiger litt efter litt stumper og levninger op igjen, knuste — og knekkede — og ramponerte —, eftersom de er sterke til —. Der er også de massive støtter og ekebjelker som kan due påny; — men i Johnny satt der ikke noget av den slags jernmalm»(!). —

IV.

En kan lett komme til å reise det spørsmål: strekker i det hele den gjennemførte impresjonistiske stil til i diktningens verden? — Ikke engang malerkunsten har funnet den helt tilstrekkelig — og den er dog efter sitt vesen bundet til den ydre natur. Også der har man hatt bevegelser innover — om ekspresjonismen heter det jo at den vel har sitt utgangspunkt, men ikke sitt mål i den ydre verden. Og hvor meget mere da ordets kunst — diktningen, som skulde kunne omfatte hele menneskelivets brogede mangfoldighet — like fra alt det som spiller på overflaten i de tusener av glimt og ned til sjeledypet med dens fine forgreninger av tanker og følelser — de krefter som rører sig der og ofte bare svakt gjør sig gjeldende utad — underbevissthetens hemmelighetsfulle stemmer. Og anelsene om en evighetens og åndens verden som ikke er strengt bundet til de ydre foreteelser. Den religiøse sans — lengslen og viljen mot Gud.

Impresjonismens og Lies største beundrer Herman Bang sier (i «Samtiden» 1893) om de ydre foreteelser at «hver enkelt av disse må være en blendlampe rettet mot noget indre — et hastig åpnet og lukket skyteskår inn mot sjelen». Hvis det her legges vekt på at «skyteskåret» skal være «*hastig åpnet og lukket*», har riktignok denne kunst sin store begrensning. Hvor blir det da plass for utdypning av gemyttet — for sjelens bundne stemmer — for den dvelende tankestillhet —?

Lie selv følte utvilsomt denne begrensning og lot sig selvsagt aldri slavebinde av noget kunstprinsipp. Det viste han især da han i begynnelsen av 90-årene — delvis under innflydelse av den nyromantiske stemningsbølge — skrev eventyrene «Trold». Her er det ikke hverdagslivets tusen småting det gjelder — men store hemmelighetsfulle krefter og makter — underbevissthetens lønnlige dyp: geni og instinkt som bryter sig vei — hemmelig angst — uforklarlig lengsel —. Her er da også fremstillingen en annen, ikke springende, men jevnt fremadskridende. — Om *Gerhard Munthe* som maler sies at han hadde sin eiendommelige symbolske eventyrstil — ved siden av den realistiske. Dette kan dog ikke helt anvendes på J. Lie som dikter. For midt inne i mystikken møter vi ofte et friskt realistisk pust — et salt norsk vær. Og om enn nogen av eventyrene springer lettføtt avsted, kan andre være fylt av mye vrient sprogkratt. Nogen drømmevag Obstfelder er han iallfall aldri. — Og mens mange av Andersens eventyr er helt båret av religiøs stemning, er denne knapt merkbar i Lies. Strengene blir bare såvidt *berørt* i etpar små skisser — det er alt. Der hvor lengselen er den symboliserte makt, kunde man vente religiøs sangbunn. Men nei. «Bylgja» f. eks. er et havfriskt billede av «evig uro» — «navnløs» og «havnløs» lengsel. Men denne lengsel har langt mere slektskap med urolig dådstrang, fantasienergiens aldri tilfredsstillede flukt enn med dragning mot kjærlighetens kilde og fullkommenhetens mål.

Det som preger de fleste av disse eventyr er imidlertid storlinjet monumental enkelhet. De har intet av situasjonsimpresjonismen med dens sprangvise fremrykning. Men denne gjenoptar han så i sine næste «hverdagsromaner». Og aldri er vel samvirket mellem den og hjertevarm — men helt usentimental — psykologisk klarlegning nådd høiere enn i «Når sol går

ned» (1895) og «Når jernteppet faller» (1901). Begivenhetene i den siste består næsten bare i psykiske avsløringer og forvandlinger, den egentlige begivenhet som fryktes og ventes inntreffer jo ikke, mens dødstankens sjelelige virkninger griper oss. Kanskje enda mere enn nogen av de tidligere fortellinger virker denne som en serie — eller flere serier — impresjonistiske malerier, men riktignok med en sjelelig utvikling og belysning som ingen malerkunst er istand til å gi. Og her har vi vel høidepunktet av forfatterens særpregede kunst: det springende tempo — scenenes urolige veksel — den mere og mere eksplosive luft — den voksende uhyggestemning avbrutt av humoristisk glimt — uforståelige eller halvt forståelige ord i overgang til stadig nye avsløringer — inntil personene på amerikadamperen står der helt sjelelig blottet da de venter at «jernteppet» skal falle — avdekket med hele sitt virkelige livsinnhold eller — sin tomhet. — Også samvittighetsangsten er der. Men noget egentlig opgjør med Gud oplever vi ikke —. Selv her, med døden umiddelbart for øie.

Som nevnt var den religiøse tone lite merkbar i selve eventyrene. Og fortellingene behandler egentlig aldri religiøse forhold, Lies personer er «religiøst forholdsløse», har man sagt.— Det har sine særskilte grunner. Men det er ganske eiendommelig at vår mest utpregede impresjonist mindre enn nogen av de samtidige «store» i vårt land har behandlet det religiøse spørsmål. — Hans kunst er, foruten å være intim, også *diskre*. Ikke bare slik at han aldri er krass som så mange av naturalistene. Men også så at han bare holder sig til de områder hvor han så klart og trodde å kunne være veiviser. Og det kunde han ikke her. Han våget det ikke, har han selv sagt.

Som næsten alle samtidige diktere og kunstnere blev også Lie — forholdsvis sent forresten — grepet av *evolusjonstanken*. — Men mens denne førte så mange andre bort fra all kristendom, var dette ikke tilfellet med Lie.

Lie hadde sin største religiøse oplevelse i året 1871. — I «Jonas Lies oplevelser» citerer Erik Lie det brev som taler om den, men han berører den ellers ikke med et ord. Garborg har i sin bok om Jonas Lie (1893) flere blader om hans forhold til kristendommen, nevner bl. a. at han og hans hustru

like fra de blev gift og stadig fremover leste søndagens tekst sammen. Og at han i sin første ungdom gjennemgikk en slags religiøs krise med sterk samvittighetsangst og påfølgende Jesusåbenbaring —. Og fortsetter så: «En lignende krise, skjønt ikke så sterk, forekommer ennu så sent som i 1871.» Og så intet mere om det. Men Jonas Lies egne ord gir oss et helt annet inntrykk av denne «krise». Han meddeler den i 1881 i et brev til Bjørnson, som da personlig helt hadde opgitt den kristne livsanskuelse. Han nevner det inntrykk det hadde gjort på ham i ungdommen å se at *Bjørnson* kunde «tro på kristendommen» — for han selv hadde alt fra barn av vennet sig til å betrakte den som noget avlegs og «under et tobenet menneskes verdighet». Vel hadde han nok en vag forsynstro og en slags gudsbarmhjertighetstro. «Men så suste der stadig noget inneni mig, det var ånden som vilde mere, meget mere — —. Og det høieste der er hendt av ånd, livets største drama, var Jesu historie. Han var, så misbrukt hans navn er blitt, jordens frieste mann og — tilværelsens sammenheng. *Og den dag for ti år siden jeg fikk øie for det, var mitt livs lykkeligste. Fra den dag fant jeg sammenheng hvor der før var kaos.*»

Det synes å fremgå av andre utsagn i brev fra ham at denne oplevelse har sammenheng med hans vanskelige stilling efter Kongsvinger-krakket, og trykket av den uhyre gjeld han så gjerne vilde få betalt. Alt var stengt for ham «for at han skulde ane Gud og hans frelse». — I et brev til sin mor fra 1872 (offentliggjort ved misjonsprest Johs. Johnson i «Kirke og Kultur» 1916): «Jeg har lest — — en alvorlig prekenbok: ——*livet,* der har ført mig inn i den åbenbarede religion. Videnskapen viser oss stumper av Guds herlighet; men tillike at vi intet vet, at vår forstand er et for fattig griperedskap når det gjelder åndelige ting.» Hans diktning på denne tid synes å være blitt til under stadig intens kamp med stoffet — og under kamp med Gud, og inntagende barnslig knytter troen sig til fundet av 4- og 5-kløverblad — —. Da han i 1877 fikk en hilsen fra Peter Hærems dødsleie, sendte han enken et hjertevarmt lite brev — hilsenen hadde gjort ham «usigelig godt» — var ham «en god håndsrekning». Hærems «hele ferd og velsignede utgang» hadde styrket hans tro. «Og det er mitt

håp at jeg engang skal kunne møte ham igjen — både jeg og min hustru.»

I de offentliggjorte brev efter 1881 kommer hans kristne livssyn mindre frem. Spores kan det nok likevel under hans intense leven med i tiden. I all fall synes det aldri å ha forlatt ham. Om enn *klarheten* kanskje ikke nettop var større, og tidens strømninger skyllet voldsomt gjennem hans sinn. Lie pleide å være trofast mot sine oplevelser, men sen i utdypelsen.

Og i hans siste leveår — i Fredriksvern — kommer oplevelsen mere og mere for dagen. Sogneprest Berg fortalte ham en dag om den kristne studenterbevegelse og et stevne i Amerika med hilsningstelegram fra de japanske studenter: «Make Jesus King!» Og Lie blev beveget, begeistret: «Tomasine — dette må du høre!» — Da hans hustru lå på det siste, satt han der ved siden og snakket stille beveget om rosen i Saron og det evige gjensyn, forteller Erik Lie («Jonas Lies oplevelser»). — Gripende er hans samvær med Bjørnson i Fredriksvern kort efter hustruens død — skildret av avdøde rektor Sommerfelt i Larvik. Begge grepet ved gjensynet — forholdet hadde jo i lengere tid været kjølig, men nu var den gamle hjertelighet vendt tilbake. Bjørnson enda forholdsvis livskraftig. Lie næsten blind — famlende med sine hender, og famlende efter ord. Bjørnson som vanlig mest optatt av tidens mangehånde spørsmål. Lie heller ikke døv for disse, men enn mere optatt av evighetstanker og sin kristne tro, som Bj. neppe lenger synes å forstå. — Og Lies søster, fru Heidenreich, skrev i et (ikke offentliggjort) brev om ham at han i sitt siste år stadig var optatt med å lete i Bibelen efter forjettelser om det evige liv. Og Esaias 53 som nøkkelen til en dypere Kristusforståelse. — —

Men oss andre kom han aldri så langt som til å veilede — slik. Og likevel er han stundom blitt kalt *evangelisten* blandt våre diktere. Enda han i sine fortellinger er objektiv som få og aldri sentimentalt understreker noget, sitter man likevel efter lesningen igjen med billedet av én som gleder sig med de glade og gråter med de ulykkelige — og mere synes synd på de feilende enn feller dommen over dem. Og aldri jager han oss op med susende svøpeslag og bitende vidd. *Forsåvidt* kan han kalles «evangelist».

Og dog er det et spørsmål om det ikke er en mangel ved hans skildringer at personene der er så «religiøst forholdsløse». Garborg forklarer det så (1893) at de tilhører vesentlig en slekt som var «religiøst på det rene» — «for hvem kristendommen var moralsk dannelse og humanitet». Dette er kanskje et lite *moment* til forklaring. Men heller ikke mere. For tvil og kriser og religiøse oplevelser hører nu *alle* generasjoner til — om enn deres styrke og ydre fremtoning skifter. Lie selv hadde jo hatt slike oplevelser. Da er hans egne ord om at han her ikke våget ansvaret, en mere tilfredsstillende forklaring. Men synes å bekrefte at her *er* en virkelig mangel. Hans psykologi kan være dyp og fin, men lodder ikke alltid bunnen likevel. Har ikke den varme understrøm av menneskekjærlighet og sympati i hans kunst en viss sammenheng med hans egen tro? Både hans diktning og nogen av dens personer er *båret* av mere tro enn de direkte *viser*.[1])

Også Lies forhold til bohemebevegelsen har vakt forundring. Med all sin impresjonistiske bevegelighet og djervhet var dog hans kunst som før nevnt utpreget *diskre*. Og likevel stillet han sig på sin vis sympatisk til bøker med den krasseste naturalisme, og helt motsatt Bjørnson så han med uvilje på deres beslagleggelse. Men han tok nu for det første bestemt avstand fra de nye moralske — eller umoralske — *prinsipper* som tildels kom til orde. Og ellers hadde han en uovervindelig — næsten naiv — tro på helt fri meningsutveksling i alle forhold — særlig politiets inngrep i literaturen bød hans frihetskjærlighet imot. Og hans følsomme sinn bevet under disse tidens nødskrik — den alltid virksomme sympati var med i enhver livsbevegelse — hvor forskjellige enn dens uttrykk kunde være fra dem han fant naturlige for sig selv. —

V.

Som tidstendens er naturalismen for lenge siden et gjennemlevet fenomen. Og likeså impresjonismen — dette friske pust av øieblikksromantikk inn i naturalismens grå omstendelighet.

---

[1]) Samtidig tør det kanskje sies at naturalismens og evolusjonsteoriens idéer med sine farlige fangarmer hindret en klarere utfoldelse av hans kristentro. —

— Men mon ikke også den nyeste tid — tross all reaksjon — har et temmelig impresjonistisk preg? Med både lys- og skyggesidene skarpt fremtredende!

Det beste i vår nutidsdiktning mangler nok ikke dybde — især graver det sig ned i onde instinkters hemmelighetsfulle dyp. Men mon ikke mesteparten mere utmerker sig ved en viss kunstnerisk drakt og et forfriskende tempo enn ved gedigent innhold? Tidens strømdrag mangler i det hele de dype faste flodleier. Og i forgrunnen har vi flimrende lysreklamer, snapshots og kinofilms — øieblikksinntrykkenes urolige barn.

Men i folkedypet og i den enkelte sjel lever til enhver tid «bundne stemmer» som venter på sin løsning — og sin tolkning. De har eksistenrett i *kunsten.* Fordi de har det i *livet.* —

B. M. Kinck.

MUNCH-UTSTILLINGEN

POST-FESTUM-BETRAKTNINGER AV EN LÆG

AV ingeniør ALF VETLESEN, Oslo.

At den store Munchutstilling blev en stor publikumsukces kan ikke bestrides. Den blev nesten foruroligende stor. Ingen norsk maler har hittil opnådd at 20 000 mennesker har gått i pilgrimsferd for å læske sig ved hans kunsts kildespring. Ingen norsk kunstner har opnådd en så enstemmig hyldest av pressens samtlige «förståsigpåare» der mobiliserte sin skjønneste ordkunst for unisont å hylde maleren over alle malere. Og de 20 000 vandrede inn og vandrede ut og de så og beundrede, men mange var sikkert også i sine hjerter forundrede. Ti den «store kunst» er ikke en kunst for folket. En engelsk kunsthistoriker og museumsdirektør sa engang at «det beste kunstpublikum er det store publikum der uhildet av alle «retninger» ser på kunsten med primitive øine». En mere enn tvilsom påstand. Den moderne store kunst er en esoterisk kunst. Den er ikke for massene, den er for de utvalgte. Det vil vel ingen påstå at den nyere franske malerkunst representert ved navne som Gaugin, Cezanne, Renoir, Degas er en kunst for folket. Hvorfor skulde så Munchs kunst være en kunst for folket, der skulde kunne opfattes av de 10 000 — og de 20 000. Man kan trygt gå ut fra at for en stor del av de besøkende har Munch's kunst vært historien om keiserens nye klær. Hvad det store publikum mener får man aldri høre. Det store publikum er ikke penneført. Det er heller ikke selvstændig. Det er et rør som svaies hit og dit av vinden. Og vinden bleste for en stund Munch op på en mektig berømmelsens bølgetopp hvor han seilet skum- og ordombrust over alle samtidige. Denne bølge kom fra Berlin og gikk nordover med usvekket kraft. Når Berlin overøser Munch med heder, når berlinerne valfarter i titusener for å se ham, skulde så ikke vi forstå ham og verdsette

ham like høit. Hvorfor skulde forresten akkurat tyskerne opdage ham. Har tyskerne noget å si når det gjelder malerkunst. Er ikke Tyskland vielmehr une quantité negligeable paa dette område. Finnes der nogen sal for tysk kunst i Nasjonalgalleriet. Finnes der nogen venneforeninger for tysk kunst. Hvorfor blev ikke Munch opdaget i Frankrike. Hvorfor blev han ikke hyldet i Paris.

Svaret er formodentlig: «Munch ligger for Tyskland» Munch har nemlig den store fordel at være problematisk. Der kan skrives om ham. Der kan skrives dypsindig om ham. Ja han kan fortolkes som Ibsen. Og han er desperat som Strindberg. Da den store tyske musiker Richard Strauss var i Norge og så Aulabillederne da så han den beslektede ånd. Han så sine toner omsatt i farver. Av alle tyske musikere er Richard Strauss den kompliserteste og raffinerteste. Av alle norske malere er Munch den kompliserteste og raffinerteste. Kom ikke å si at han er en eksponent for norsk lynne. Dertil er han for forvreden, for disharmonisk, for eksentrisk, for usolid. Et nytt moment holder med ham sitt inntog i norsk kunst. La Munch hyldes. Folkets kunstner blir han aldri. Folket liker ikke den geniale nonchalanse. Det forstår sig heller ikke på dekadense. Og begge elementer finnes rikelig representert i Munchs kunst. Hvad der vil samle alle hos Munch er et fåtall av hans billeder. I første rekke sykebillederne — de av den syke pike — og billedet vår. I disse billeder finnes de elementer der taler til alle. Kjenneren vil beundre det forfinede tekniske raffinement, den forfinede koloritt, det overordentlige mesterskap i opfatningen av typerne. Til det primitive følende og seende menneske, taler hele motivet. Det er folkelige billeder, tiltross for at de samtidig er høist eksklusive. Om disse billeder gjelder det til en viss grad:

Det sande store jevnt og simpelt er,
så var en Moses så var en Homér.

Billedene er gjennemarbeidet til det yderste. Her er ikke tale om nogen genial nonchalanse, heller ikke om dekadanse. Motivet og modellene har vistnok et preg av morbidezza, men intet av det utpreget macabre og drastisk uhyggelige som preger dødsscenebilledene, «Livets dans» pubertet etc. fra en

senere periode. Der finnes en reproduksjon av den syke pike fra 1907, altså fra en langt senere stilperiode. Ingen vil formodentlig påstå at denne stil, den grovladent skissemessige, storstilet henkastede, betegner et fremskridt fra den oprindelige.

Den annen serie, der vil samle mange, omenn ikke alle, er aulabilledene. Man vil støtes av enkeltheter, av bizarrerier, ekscentriciteter, likegyldighet, uvorrenhet, men man kan ikke annet enn dypt beundre den intuitive sikkerhet hvormed disse billeder er stemt inn i miljøet og den visjonære farvesans der gir sitt utslag i dem.

Disse billeder taler til en musiker. «Edvard Munch jeg hilser dig, du kongeniale ånd, sa Richard Strauss. Dine farver er mine toner.» Der finnes ennu mange billeder som vil samle mange, men der finnes like mange som vil refuseres av de fleste. Til disse hører «Livets dans», «Livsfrisen» og dødsscenebilledene «Skrik», «Jalousi», «Vampyr» etc. Hele denne serie av perverst forskruede, mystisk-symbolske, makabert-dekadente, hysterisk-hektiske skildringer av menneskelivet, der ligger fatalt nær den grense hvor det tragiske berører det komiske. Disse billeder er dog en fryd for fortolkere, der her ser hele dybden av Munchs livsopfatning. Det er den rene Ibsen-psykologi tilsat med Strindbergs ætsende pessimisme. Her er stoff for fantasien. Her kan tyskeren boltre sig i all sin metafysiske dybsindighet.

Mannen på broen representerer Zarathustras:

> «Also sprach Zarathustra und ich fühlte
> das grosse Geschrei der Natur.»

Det gir utsyn. Det metafysiske perspektiv åpner sig. Das grosse Geschrei der Natur! (Sammenlign Bøcklin: Das Schweigen im Walde.) Altså Nietzsche omsatt i farver, på samme måte som Strauss har omsatt ham i toner.

«Vampyr». Das Weib Schopenhauers. Das Weib als Tier, als verheerende Kraft.

«Kuss». Die verschlungene Liebe. Das wellenförmige Ineinanderfliessen der Geschlechter.

Hvilke muligheter gir ikke alle disse billeder for literær dypsindighet. Den almene mann ser på dem med forbauselse, tenker vel også beskjedent «dette forstår jeg mig ikke på».

Men Munchs rastløse ånd hviler ikke. Fra Aulabilledene går han over til den grandiose skissekunst, som man vel må si representerer den egentlige Munch. Med suveren forakt for form og detaljer kastes billedene på lerretet som et uvær av streker og brokete farveklatter. På nært hold gir de inntrykk av en grotesk og forvirret farvemasse. På avstand transsubstantieres mange av dem på en merkelig måte til farvevisjoner. I småkabinetter mister slike billeder enhver mulighet for bedømmelse og reduseres til håpløse sammensurier.

Vil tiden, den store omvurderer av alle verdier, stadfeste nutidens dom over Munch. Vil den la ham få plass ved det høivannsmerke til hvilket beundringens bølge nu har slått ham op. Eller har denne beundringens bølge mere vært båret av nysgjerrighet, sensasjon, og har dens kam bestått av reklamens skum? Tiden har ingen respekt for modestrømninger for bizarrerier og effektjageri. Den vil sikkert slå en tykk strek over meget av Munchs kunst og mange av de skjønne ordblomster der er vokset op omkring hans billeder vil visne.

«Was glänzt ist für den Augenblick verloren,
Das Echte bleibt der Nachwelt unverloren.»

Finnes der i Munchs kunst de samme elementer der har gjort at J. C. Dahl, Gude, og blandt de nyere, Werenskiold, inntar en så urokkelig stilling i nasjonens bevissthet. Har Munch enkelheten, usøktheten, vederheftigheten.

Er ikke hans kunst en kunst for estetikere. Har han den etiske ryggrad, som dog også har noget å si i kunsten.

(«I all stor kunst spiller karakteren en større rolle enn man i almindelighet er tilbøielig til å formode», er det en gang blitt sagt av en stor kunstner.)

Det må være tillatt for en læg å fremkaste disse spørsmål, der utvilsomt vil forekomme kunstens herolder og bannerførere malplacerte og naive.

Alf Vetlesen.

LITTERATUR

Kåre P.

Liv, Livet og Jeg. Av Kåre P.—H. Aschehoug & Co. 1927. 72 sider. Lest på 3/4 time.

En ny generasjons ansikt! Hver ny slekt har sitt. De som nu er foreldre, var i sin tid en forundring for s i n e foreldre. Og nu oplever disse at d e r e s barn igjen er en like så stor forundring for dem. Kåre P. vil sikkert bli gjenstand for undring.

Det er sjelden at en ny generasjons ansikt fremtrer så levende, så uaffektert, så ubevisst og så klartskåret som det skjer i Liv, Livet og Jeg. Hele ungdommens mentalitet er manifestert på bokens få blader. Forfatteren har ikke satt sig fore å tegne ungdommen av idag. Langtfra! Det er andre ting han har fore. Men mens han skriver, blir hver boklinje til en ansiktslinje.

Er dette ansikt tiltalende? Jeg synes å fornemme en uvillig innstilling hos mange: skal moderne ungdoms ansikt tegnes s a n n f e r d i g, så må det bli et forferdelig ansikt.

Jeg kan ikke diskutere dette. Jeg vil bare bekjenne at jeg synes ansiktet er betagende, herlig. Ja, jeg synes at denne ungdom er så meget renere enn mange av dem som ser på den og som dømmer den. Ungdommen er vel alltid renere enn de øine som ser på den.

Efter sin «tendens» er boken en protest! Selvfølgelig er den protest! Ungdom er ikke ungdom ellers.

Denne gang er det protesten mot noget spesielt: mot skilsmissene. Endelig kommer den, livets egen reaksjon, som er det eneste som kan kverke den s y k d o m vi har kultivert i form av skilsmisser. Den måtte jo komme, reaksjonen. Vi behøvde ikke gå og tro at vi skulde redde ekteskap og lykke ved lover og regler og skjendeprekener. Der ligger en slik livsmakt bak her, at den nok til sist regulerer livet, flytter det ut av det usalige sykehus hvori det nu har innrettet sig. Ja, det kom, og det kom fra b a r n a!

«Tilegnet våre foreldre — u æ r b ø d i g s t.» Ja, nettop. Ingen høitidelighet. Bare ganske likefrem at de unge er lei oss, de har ingen respekt for oss mere, de synes vi er dumme og egoistiske, de synes vi er u-ideelle. De bryr sig ikke om å ligne oss. «Farvel du kvalme stuekrok». Nettop k v a l m e er de blitt, de unge, av å se de gamles skilsmisse-erotikk. Foreldrene burde rope Hurra! For så er der endelig igjen håp for den nye slekt.

Bokens intonasjon er klar nok:

«Brev fra mor. Nå går det løs igjen. Nå v i l hun skilles. Nå h o l d e r hun ikke ut lenger.

Brev fra Tuppa: Mor spekulerer på å henge sig også. Faderen vandrer turer om natta. Gode greier.

Folk sier vettet kommer med årene. Ser ikke videre ut til det.»

— Dette er den ene type av skilsmisser. Ja, ikke så å forstå at Kåre P. har systematisert dem. Men han har villet ha frem sin forakt for begge slag: både for dem som ikke kan beherske sig i gnissingen i det daglige og derfor bygger helvede kunstferdig op i hjemmet, — og for dem som ikke kan beherske erotisk flagrelyst. Den siste type er Livs foreldre av. De har hver sin som de drar avsted med. Komplett gripende er den, også rent fysiske, raseriavmakt hvormed Liv besettes overfor dette fenomen. Det er ekkelheten i det som hun kjenner sig vergeløs overfor.

Ekkelhet ut i alle detaljer. Slik som i disse to bortløpne foreldres lokke-forsøk overfor den mindre broren, Per. De prøver å kjøpe ham for sig:

«Faren har gitt ham en sykkel. Moren har gitt ham et nikkelur på armen. Farens kone har gitt ham ti kroner. Men morens forlovede har gitt ham tyve».

Et tidsbillede; en avsløring! Så enkelt og så vemmelig som ungdommen ser det!

Og så vielsen i Garnisonskirken, farens vielse til den nye. Liv blev draget av en desperat følelse til dog å være tilstede. Hun orket ikke gå alene. Kåre advarte henne, men hun måtte. Og så satt han i benken foran for å dekke henne:

«Hun satt bak ryggen min. Jeg tror ikke faren så henne.

Det var fullt med folk i kirken. Mange gjester også. Drøbaksdamens familie. H u n har ikke vært gift før. Bryllup på Ciro.

Det er henne som vil ha kirkelig vielse, sa Liv.

Vilde undskylde og dekke faren.

Det gikk som jeg tenkte. Hun greidde det ikke. Hun datt isammen og hadde hodet under armen min.

Det kom på henne da presten spurte om han vilde ha henne som hos ham står til ektehustru.

Da knakk hun.

Og jeg kjente det blev verre med henne da han spurte om han vilde bli fast i onde og gode dager til døden skilte dem.

Ja, sa faren høit som skulde det vært første gang.

— —

— —

Før vi skiltes sa hun: Du kan være glad du som har en død far.

Jeg hadde tenkt det selv. I kirken. Døden er fin mot d e t».

Kommentar overflødig. Ungdommen bryr sig hverken om kommentar eller forklaringer. Den er ubarmhjertig, livsens ubarmhjertig.

Innimellem alt dette beske fletter sig så følelsene mellem Kåre og Liv. Dramatisk bryter den urene far og den urene mor inn i de unges liv. Disse scener, så fulle av alvor og av tørr komikk, er uhyre enkle, men de er usigelig ubarmhjertige mot de gamle i egenskap av «moralvoktere». De betegner en revolte, de betegner at de unge vil ta saken i sin egen hånd. Slik som dere har levet, vil vi iallfall ikke leve, sier de.

En så u-alvorlig bok! Og så herlig alvorlig!

Eivind Berggrav.

Landstrykere. Roman av *Knut Hamsun.* Norsk Gyldendal 1927. 2 bind: 313 + 313 = 626 sider.

Om Hamsuns nye bok er intet nytt å si. Den er som før i 2 bind, men kunde — som før — like så godt ha vært i ti eller i tyve. Der er ingen forklaring på at han holder op. Det er ikke fordi han nu slipper sine personer, det er heller ikke fordi leseren nu er ferdig med dem; er man først gått ombord i en karussell, så er det likefrem behageligere å fortsette enn å komme ned på bakken igjen. Karussell er det. Alt går rundt, ingen ting går frem. Den ene runde er som den annen, og farten er så fint avstemt at svimmelheten bare blir behagelig. En lett beruselse betar en. Man generer sig litt, for det går jo ut over ens verdighet som menneske. Men det er lokkende. Nettop som ved andre narkotika er det hemnings-centrene som lammes, — man driver, man blir landstryker, man tar chansen og lar ansvaret ligge. Det er en usigelig umoralsk tilstand. Men unektelig fristende behagelig.

Dette er vel nordlendingen Hamsun. I Markens grøde er det gudbrandsdølen. Han har denne dobbelthet. Den stikker frem av og til her også, den sunde arbeidstonen. Men det virker her bare som den beduggedes skåltale for nøkterheten.

En slik skåltale er der jo, en slags tendens, en underlig hektisk farvet tendens. Den er rettet mot dem som blir unaturlige, dem som får byfeber eller amerikafeber. Denne bok, som selv er et non plus ultra av selvkretsning, en caviarsyltning av sjelsstoff, roper til de sunde sinn: morituri te salutant.

Eivind Berggrav.

Olav Duun.

1. Aarets bok: *Olsøygutane.*
2. Samlet utgave av de 6 bind *Juvikingar: Juvikfolket.* Olaf Norlis forlag.

Årets bok av Olav Duun er som et psykologisk gjennemsnitt av de 6 bind Juvikingar. Fortellingen selv derimot er helt ny; den er ganske avklaret, et mesterverk som epos betraktet, markeret og enkel i sine granitthugne replikker, levende og øm i livsinnholdet, naturlig og sterk i en ram realisme, men uten nedfall i det burleske eller det simple. Det er en bok som det er verdt å lese.

Men psykologien er den gamle. Det ser ut som om Duun ikke har kommet ut over Juviking-kretsen. Den har tryllet ham, denne måte å skildre mennesker på. Men én ting har han opnådd ved dette ene lille bind fra iår: han har fått avklaret det sjelssynet som bærer Juviking-verket, utkrystallisert det ganske anderledes enkelt og håndgripelig enn det fremtråtte i den store cyklus.

Det eiendommelige ved Duun er at han gebærder sig som en realist, men slett ikke er det. Han utstyrer personene med robust naturlighet og jordiskhet, men anbringer så noe hemmelighetsfullt inne i dem eller omkring dem, og dette er det i virkeligheten som dirigerer deres skjebne. Vi får aldri syn på dette; det gir bare en viss uhyggelig spøkeblandet dåm til hele miljøet. Og det fremtrer så avbrutt. Der er ingen sammenheng i det.

Mulig at han har en plan, en mening med sin bondepsykologi, mulig han ikke har det. Er det hans hensikt å vise h e d e n s k a p e t i den norske bonde? Der er

en hardhet, en granitt-kjekk sjølnok-het i arta; disse folk er upåvirkelige både av tro og av overtro: «Gudsord og Finn-gann beit ikkje på dem». Men samtidig går de der og blir innhole i margen og i motet. De går likesom og venter på syndens sold. Rammes de så av en ulykke, så kan de si: «Ja, så, var det der kula skulde råke meg». — De går der så underlig u n d e r m i n e r t e. Den eneste undtagelse er kynikeren, Jens, som tyr til spotten; han går ned til sjøen, der de hadde jagd en fyr i døden utover svaberget, og tilbyr et års tid efter å bytte plass med liket. Han vil vise at h a n er ikke fælen som de andre! Jens virker som synden mot den Helligånd. De andre hedningene virker som om de visste de var «feige» fordi de ikke vil frykte Gud. Der er no innvortes synsk ved dem; de er hinsides real-psykologien, men heller ikke helt over i huldre-psykologien. De er et steds der midt imellem. De kjenner noe i lufta, i «tilværet» som varskoer dem. Før de jager den formente tjuv på sjøen i mørket, hører Per at «einkvan kviskrar til han», — og dette minnes han evig efter udåden. Psykoanalysen vilde si: fortrengte komplekser. Religionen vilde si: ond samvittighet. Men de er kjekke utvortes sett, like inn i døden. «Mørkeredde var dei ikkje .... Det var eit kaldt folkeslag,» heter det om dem. Og allikevel sjelelig underminerte! M e r k e t på sett og vis.

Skal dette være den norske bondes trassige, men lykkeløse hedenskap? Jeg tør ikke benekte at psykologien er riktig. Bjørnson har gitt akkurat denne psykologi for bøndene i Norge ved overgangen til kristendommen, i Arnljot. Men hadde ikke også Bjørnson hentet iaktagelser fra det som endnu levet i bondesindet?

— Yndefull er barneskildringen alltid hos Duun. Som i 3die binds første del av Juvikfolket (I Eventyret) eller nu her i Olsøygutane. Det er så sterkt, så mandig uklisset alt han får frem om barnet. Derfor blir det en ynde som kan beta menn. Jeg synes barneskildringene er det eneste h e l t vellykkede i Duuns kunst.

Hvor stor er Duun som dikter? Jeg tør ikke svare. At han kan lage rene tomheter som boken ifjor, betyr ingen ting. Det kan alle diktere stundom. Men kan han makte å bryte sig, ikke bare episk, men psykologisk nyland? Eller er han hjemstavnsbunden og kommer aldri ut over det skjema som her en gang har gitt sig for ham? Da kan han endnu yde ypperlige specialiteter, men specialiteten blir hans begrensning. Vi får se!

E i v i n d B e r g g r a v.

Det Nye Tempel. Roman av *Johan Bojer.* — Norsk Gyldendal. 302 s.

Det lar sig ikke gjøre her å referere Bojers bok. Dere har sikkert alle stiftet bekjentskap med anmeldelser som har orientert i handlingen. Boken er både fra formens, fra psykologiens og fra ideens side en av Bojers aller svakeste. Den lar sig ikke nevne sammen med sin direkte forgjenger: Den store hunger.

Den forskyvning i planet som boken åpenbarer er ellers karakteristisk nok for tidens utvikling i de 10 år siden Den store hunger

utkom. Dengang en ubestemt patos overfor en likeså udefinerbar hunger efter noget ophøiet, hellig. Nu et bestemt krav om et tempel, om linjer og former for lengselen og opgavene. Dengang religiøsitet i det blå, nu religion og Gud.

Men denne forskyvning i tiden er ikke her fulgt innenfra. Den gamle ingeniør er trofast mot sitt syn, og han misliker sønnens (ɔ: tidens) utvikling mot en mer konkret religion. Men denne sønn er ikke blitt mer enn en skablon. Et par hendelser er innpodet som skal vise utviklingens årsaker. Men hans indre utvikling fremtrer nettop derved som noget forceret, noget som er bestemt av forfatterens program og ikke av personenens vekst.

Derfor skjer det underlige at man kan ha all sympati for programmet, — studenten blir prest i den norske statskirke! —, men at man sitter tilbake med antipati mot både presten og hans kristendom. Fordi det hele virker kunstlet, uekte, opblåst, rørende. Man føler snarest trang til å ta av sig hatten for ingeniøren, ikke for presten. Inntil også ingeniøren faller som et offer for Bojers massesuggestion på siste blad: da presten forretter ved dåpen av den forsonede søsters førstefødte i hjembygdens kirke og da de gamle foreldre igjen for første gang er sammen i barnas hjem, og da de første gang ser sønnen for alteret ved nadverdbordet, — da går de op dit, den ene efter den annen; og da blir ensomheten hos den ene gjensittende, ingeniør Holm, så stor, at også han går op og kneler.

Da skulde vi vel være i templet og komme i tempelstemning alle sammen. Men jeg steiler. Jeg vilde ønsket at jeg kunde sittet i stolen hos den gamle sanndru ingeniør og reddet ham fra det eneste forløiede skritt som Bojer har fått forføre ham til. Slik som det nu går, blir det ikke «det nye tempel» vi tvinges inn i, men et gammelt som ved røkelse vil bedøve det eneste virkelig tempel-reisende i vår sjel.

Det blir ikke sannhet i noget av det. Ikke i ideen, ikke i psykologien. Det smaker overalt avmektig anstrengt. Så lettvindt bygges ikke Det nye tempel.

Eivind Berggrav.

Verdens literaturhistorie, av *Just Bing.* Hefte 1—2. Skal bli 40 hefter à 32 sider, kr. 1 pr. hefte. — H. Aschehoug & Co. forlag.

Mitt inntrykk av Just Bings verdenshistorie, som jeg opriktig talt syntes var et umulig foretagende, bygger hittil bare på de to første hefter, altså på skildringen av den eldste greske litteratur. Men den er ypperlig gjort denne gjenfortelling av Illiade og Odyssé, utmerket stillet inn i kulturhelheten og forsynet med forskningens randanmerkninger. Jeg begynner å tro at vi trengte et slikt verk, ikke bare til våre barn, men — til oss selv.

Eivind Berggrav.
